

VÅLD I HEDERNES NAMN

Rapport från en seminariereserie 2002

Ett samarrangemang mellan Forum Syd, Föreningen för Utvecklingsfrågor FUF, Kvinnoforum, Frivilligorganisationernas fond för mänskliga rättigheter, Svenska UNIFEM-kommittén, Riksförbundet för Sexuell Upplysning RFSU och Rädda Barnen

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	3
KVINNORNAS GRUNDLAG I DEN VARDAGLIGA VERKLIGHETEN	4
VÅLD I HEDERNS NAMN	12
KVINNOKONVENTIONEN - ETT OUTNYTTJAT REDSKAP I UTVECKLINGSSAMARBETET	29
TRAFFICKING AV KVINNOR OCH FLICKOR - INTERNATIONELL UTBLICK OCH LOKALA ERFARENHETER	36
ARRANGÖRER	39

INLEDNING

Under 2001 genomfördes en rad seminarier på temat "Våld mot kvinnor - ett globalt problem" som alla belyste det våld mot kvinnor som man inte talar så ofta om. Seminarierna berörde bl.a. frågor som trafficking, könsstympning och hedersrelaterat våld. Arrangörerna som bildat "Nätverket Våld mot kvinnor" var RFSU, Kvinnoforum, Svenska Unifem-kommittén, Rädda Barnen, Forum Syd och Föreningen för Utvecklingsfrågor (FUF). Seminarierna blev mycket uppmärksammade och uppskattade och hela konferensserien finns dokumenterad i rapporten "Våld mot kvinnor - Rapport från en seminarierie 2001".

Styrkta av resultatet från 2001 beslöt nätverket att fortsätta arbetet under 2002. Nu hade även Frivilligorganisationernas Fond för mänskliga rättigheter anslutit till nätverket. Redan när samarbetet startade var kopplingen till FN:s Kvinnokonvention en utgångspunkt. Helt följdriktigt blev därför årets första seminarium 2002 en manifestation i riksdagshuset kring Kvinnors Grundlag, (Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor). Förutom det referat från seminariet som finns i denna rapport finns innehållet i sin helhet redovisat i en särskild skrift som kan rekvireras från arrangörerna.

Seminariet om Kvinnokonventionen som verktyg i det internationella utvecklingssamarbetet blev en viktig påminnelse om att FN-konventionen är ett allt för dåligt utnyttjat instrument i det globala arbetet mot våld och förtryck av kvinnor. Kopplat till konventionen finns en rad deklARATIONER och handlingsplaner som kvinnor i samverkan världen över kan använda för att uppnå mänskliga rättigheter för alla kvinnor.

Två uppföljningsseminarier har arrangerats under 2002. Eftersom de flesta seminarier anordnas i Stockholm blev årets seminarium i Göteborg om trafficking mycket välbesökt och uppskattad. I Stockholm och riksdagshuset arrangerades den 20 november - samma datum som året innan - ett seminarium om hedersrelaterat våld - "Våld i hederns namn". Det var på dagen ett år efter Fadime Sahindals förmedlade sin berättelse om hur unga flickor med utländsk bakgrund hotas och dödas i hederns namn. Den 20 november 2002 hade vi facit på hennes berättelse.

Seminarierna har under 2002 genomförts med ekonomiskt stöd från Forum Syd. Utan en enormt ideellt engagemang från många i nätverket och omfattande administrativa insatser från FUFs kansli hade ändå inte seminarierna kommit till stånd. För tillkomsten av denna rapport vill vi dessutom framföra ett varmt tack till Gloria Avilés, Camilla Rahman, Anke Prokert, Johanna Arkåsen, Anna Sundström, Åsa Nilsson, Annika Holmberg, Sophie Bohnstedt, Niklas Lindskog, Berit Eriksson, Åsa Söderberg, Helena Hellström och Caroline Radetzky som alla ställt upp som skribenter ideellt. Ett särskilt tack vill vi rikta till Eva Åberg och Johanna Wallin på FUFs kansli som lagt ner åtskilliga dagar på sammanställning och redigering av rapporten.

Vår förhoppning är att vi även under 2003 skall få till stånd seminarier på temat "Våld mot kvinnor". I alla avseenden måste kampen mot kvinnovåldet gå vidare på alla plan.

Rigmor Mjörnell

För nätverket "Våld mot Kvinnor"

Kvinnors Grundlag i den vardagliga verkligheten Riksdagsseminarium 25 april 2002

Inledning

Hillevi Larsson, riksdagsledamot (s)

Jag har fått äran att hälsa er alla välkomna hit till riksdagen sedan Inger Segelström, ordförande för socialdemokratiska kvinnoförbundet, tyvärr fått förhinder. Mitt namn är Hillevi Larsson och jag är liksom Inger Segelström riksdagsledamot och s-kvinna. Jag önskar er alla välkomna till seminariet, och ett särskilt välkommen till de män som faktiskt också kommit hit! Vi måste komma ihåg att jämställdheten är en mänsklig angelägenhet, inte en kvinnofråga enbart!

Det är nu 20 år sedan FN:s konvention om kvinnors rättigheter undertecknades men fortfarande består mönstret, från vaggan till gravan, som underordnar, diskriminerar och förtrycker kvinnor. I alla länder och i alla samhällsklasser.

-Vilket uttryck tar sig förtrycket av kvinnor?

-Varför dröjer jämställdheten?

Detta är frågor som vi skall diskutera idag.

Anita Klum, Generalsekreterare för Frivilligorganisationernas fond för mänskliga rättigheter och seminariets moderator

Titeln för dagens seminarium är "Kvinnors Grundlag i den vardagliga verkligheten". Grundlagen, det är FN:s Kvinnokonvention, med populärnamnet CEDAW som står för "Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women", vilket betyder Konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering av kvinnor. Konventionen kom till 1979 och trädde i kraft 1981. Då hade 88 länder ratificerat den. Flera länder som har ratificerat konventionen har även gjort många reservationer. Det finns numera ett tilläggsprotokoll som ger en möjlighet till överklagande för enskilda kvinnor. Detta tilläggsprotokoll är det endast 34 länder som har ratificerat, och vi väntar på att Sverige skall göra det. Det finns en speciell kommitté som har till uppgift att övervaka att de länder som har ratificerat konventionen också följer vad de har skrivit på. Dess ordförande samt två av hennes medhjälpare kommer ni att möta under eftermiddagen.

Kvinnors mänskliga rättigheter - en angelägenhet för det internationella samfundet

Maja Kirilova Eriksson, Professor i folkrätt, Uppsala Universitet

Internationellt är det inget nytt problem att folkrätten överträds av stater. I Tyskland blev det uppenbart att man inte kunde lita på att stater respekterar de mänskliga rättigheterna. Den klassiska folkrätten härstammar i stor utsträckning från den Westfaliska freden. Då var staterna suveräna och autonoma. På den tiden fanns inget intresse för kvinnors mänskliga rättigheter. Men också moderna texter är maskulina och täcker inte kvinnors mänskliga rättigheter. FN:s stadgar är per definition till för alla, även kvinnor. Men varför räcker det inte till?

Justitia är rättvisans gudinna. Hon är en symbol för vår objektiva och könsneutrala rättvisa. Det har visat sig skapa problem. Men hur kan det vara problematiskt med könsneutral lagstiftning? Justitias ögonbindel gör att hon inte ser verkligheten och det kommer att bli den manliga verkligheten som återspeglas eftersom normen är maskulin och det osynliggör kvinnans verklighet. Kvinnor har inte funnits med i utarbetandet av lagarna. Det fanns till exempel inga kvinnor med när "Bill of Rights" kom till. Det var bara manliga delegater som författade utkastet till deklARATIONEN om de mänskliga rättigheterna (Universal Declaration on Human Rights). Det första utkastet inleddes med orden "All men are brothers" och texten fortsatte med att han har rätt till liv, han skall skyddas mot tortyr och så vidare. Men så kom Eleanor Roosevelt att bli ersättare på grund av att en av delegaterna var sjuk. Hon såg omedelbart det orimliga i texten och drev igenom en ändring så att rättigheterna blev "envars". Dock hann hon inte gå igenom alla artiklarna, och envar har fått det possessiva pronomet "hans" och i portalparagrafen är det fortfarande en anda av broderskap som gäller.

Idag finns det 4 kvinnor bland de 64 delegater som fått till uppgift att skriva EU-stadgan för mänskliga rättigheter. Man kan vara kritisk mot detta och måste räkna med att kvinnors mänskliga rättigheter inte blir tillgodosedda fullt ut. En artikel (artikel 9) tar t ex upp äktenskap och där står att varje stats lagar skall gälla, vilket alltså betyder carte blanche för barnäktenskap och tvångsäktenskap.

Det könsneutrala språket i Kvinnokonventionen är inte heller problemfritt. I en del artiklar skapar det nackdelar vad gäller respekten för kvinnors rättigheter. I artikel 5 behandlas lika rätt för män och kvinnor att ingå äktenskap men polygami och hemgift förbigås.

Syftet med Kvinnokonventionen är att sätta kvinnors mänskliga rättigheter i fokus och att ta upp aspekter som maximalt avskaffar all form av diskriminering. Kvinnokonventionen förespråkar positiva särbehandlingsåtgärder. Det är det innovativa med konventionen. För att göra detta behöver man ta bort bindeln från Justitia - det gäller

att se verkligheten som den är. Man måste skilja mellan de facto och de jure-jämställdhet.

Vad gör man när olika lagar strider mot varandra? Regional lagstiftning bör givetvis inte strida mot de mänskliga rättigheterna, men ibland uppstår problem. Sverige har t ex inte implementerat Kvinnokonventionen.

Problemen är:

a) Könneutralt språk.

b) Folkkrätten är uppbyggd på en dikotomi mellan den offentliga och den privata sfären.

Folkkrätten handlar mycket om den offentliga sfären. De flesta brott som begås mot kvinnor sker i den privata sfären och det är sällan staten som utför brottet. I Kvinnokonventionen finns det ingen hänvisning till våld mot kvinnor. Våld mot kvinnor tas upp i en deklaration (1993) som är ett icke juridiskt bindande dokument.

c) Hur man tolkar de regler som utarbetats. De innehåller många vaga begrepp. Många gånger har det varit och är en dominans av manliga domare. I exempelvis EG-domstolen finns det bara män och medelåldern är hög i alla domstolar. I Rwanda-tribunalen fanns det en kvinnlig domare och hon påpekade att våldtäkt inte togs upp i åtalet. Domaren gav sig inte heller förrän våldtäkt fanns med på listan och 1998 kom domen som innehöll att våldtäkt kan innebära folkmord. Kvinnokonventionen domineras också av kvinnor - det är inte bra. Det skapas en dynamik när båda könen är representerade.

Lönegapet mellan könen - konstant sedan två årtionden

Anna Thoursie, Doktor i nationalekonomi, LO

Ett av de största projekten i det moderna Sverige hittills har än så länge misslyckats, nämligen samhällsprojektet att eliminera osakligt grundade löneskillnader mellan kvinnor och män. 1968 hade kvinnor 70% av mäns lön. 1980 var siffran 80%. Sedan har det inte skett så mycket förändringar. De stora skillnaderna kan inte förklaras med att kvinnor oftare arbetar deltid, eftersom man har räknat om lönerna till heltid. Inom LO-kollektivet är löneskillnaderna mindre än bland andra fackanslutna, 10%. Inom tjänstemannagruppen är gapet 20-30%, dvs större än de 15-20% som gäller för alla anställda. På 1960-talet slopades kvinnolönetarifferna, men entusiasmen var minst sagt bristande. Man fann vägar att kringgå avtalet. Under 1960-talet började LO-sidan med sina låglönesatsningar, vilket hade en god effekt. Det blev också ett ökat utbud av kvinnor på arbetsmarknaden under 1960- och 70-talen men eftersom bristen på arbetskraft ändå kvarstod påverkades kvinnornas löner positivt. När arbetsbristen försvann i slutet av 1970-talet och början av 80-talet bröts den positiva trenden. På 1980-talet kom lagen om könsdiskriminering. Paradoxalt nog inträffade stagnationen samtidigt.

Utbildning och arbetslivserfarenhet är de faktorer som brukar anses påverka lönesättningen. 1968 var mäns och kvinnors utbildning genomsnittligt lika låg, 9 år. År 2000 var den genomsnittliga utbildningslängden 13 år. Kvinnorna har nu gått om männen något. 1968 var det stora skillnader mellan de båda könen vad gäller arbetslivserfarenhet med 23 år för män och bara 15 år för kvinnor. År 2000 var det bara ett års skillnad mellan män och kvinnor. Om man tar med skillnaderna i utbildning och arbetslivserfarenhet i beräkningen (standardiserad löneskillnad) så borde lönegapet ha krympt. Istället har den standardiserade löneskillnaden ökat.

Vad är då orsakerna till lönegapet?

Först och främst har vi en könsordning i samhället som bygger på kvinnors underordning i produktionen.

Mer konkret:

* Det har inte gjorts några större satsningar på lågavlönade sedan 1980-talet.

* Hög arbetslöshet under 1990-talet.

* Betydande besparingar i den kvinnodominerade offentliga sektorn. 1968 hade de offentligt anställda 2% mindre i lön än privat anställda. År 2000 var skillnaden 16%. Lönegapet mellan män och kvinnor i den offentliga sektorn har också ökat under 90-talet men minskat något i den privata. Stora pensionsavgångar väntar särskilt i kommunerna, vilket kommer att förvärra rekryteringssvårigheterna. Det kan i sin tur ge ett tryck för högre löner i framtiden.

Sverige är ett klassamhälle och ojämställdheten finns inom alla samhällsklasser. SACO-män har högst lön, därefter kommer TCO-män, SACO-kvinnor, LO-män, TCO-kvinnor och lägst lön har LO-kvinnor.

Thoursie avslutar med att citera professor Eli Heckscher från 1914: "Kvinnors lägre avlöning i förhållande till män hör till de mest konstanta lagbundenheterna inom det ekonomiska livet."

Betyder detta avslutande citat att Thoursie är pessimistisk om utgången? Nej, men hon efterlyser ett genomgående genusperspektiv i alla löneförhandlingar och konstaterar också att till skillnad från tyngdlagen och andra naturvetenskapliga lagar är denna ekonomiska 'lagbundenhet' någonting som vi människor kan och måste påverka.

Våld mot kvinnor som brott mot mänskliga rättigheter

Anna Wigemark, Frivilligorganisationernas fond för mänskliga rättigheter

Anna Wigemark inleder med att referera till parallellrapporten från svenska NGOs till CEDAW, "Jämställdheten granskad i skuggrapport", och påpekar det värde som Brottsoffermyndighetens rapport "Slagen Dam - en omfångsundersökning" haft som underlag till skuggrapporten, särskilt bokens intervjuer. Denna utredning är omskakande. Där framgår det att nästan varannan kvinna i Sverige utsatts för våld av en man någon gång efter

15-årsåldern, var tredje redan före 15 år. Av alla kvinnor har så många som sju av tio någon gång mött manligt våld eller sexuella trakasserier. Våld mot kvinnor är inte något marginellt eller isolerat fenomen. Det är det mest extrema exemplet på obalansen i maktstrukturen i ett land som generellt anses jämlikt. Det borde vara naturligt att man i Kvinnokonventionen granskade våldsproblematiken, men den är helt stum. I konventionens 30 artiklar finns inte en rad om mäns våld mot kvinnor.

Mänskliga rättigheter skapar förpliktelser för staten och rättigheter för individen. De innebär bland annat ett förbud mot tortyr, dvs våld från statens sida. Men hur skall man hantera det våld som utövas mellan medborgare? Varför är våld mot kvinnor i hemmet ett brott mot mänskliga rättigheter?

För att reparera skadan av att inte ens Kvinnokonventionen innehöll ett direkt förbud mot kvinnovåld, skrev CEDAW-kommittén 1989 en kommentar till konventionen. Den förtydligades 1992 och säger bland annat att: "Kvinnovåld omfattar alla handlingar som kan orsaka fysiskt, psykisk eller sexuellt lidande samt hot om sådana handlingar, tvång eller andra former av inskränkningar i den personliga friheten."

Kommittén fortsätter med att säga (eftersom man är satt att granska diskriminering av kvinnor) att "genusrelaterat våld som inskränker eller upphäver kvinnors rättigheter och fundamentala frihet, är diskriminering enligt konventionens mening."

Problemet är att kommentaren inte är juridiskt bindande. Men stater kan frivilligt välja att ta hänsyn till den. I Sverige har man valt att rapportera om våld mot kvinnor. Om en stat gör det kan man säga att den också frivilligt förbinder sig att följa kommittén i sakfrågan.

1993 antog FN deklARATIONEN om avskaffandet av våld mot kvinnor (både offentligt och privat).

1994 tillsattes en specialrapportör om våld mot kvinnor.

1995 hölls FN:s kvinnokonferens i Beijing. En handlingsplan utarbetades och en deklARATION antogs där staterna åtog sig att anta och tillämpa nationell lagstiftning för att avskaffa kvinnovåld. Man tog upp frågor om kultur, tradition och mänskliga rättigheter. Det skrevs in i slutdokumentet att en stat inte skall kunna luta sig tillbaka på sedvänja, tradition eller religiösa hänsyn för att undgå sina skyldigheter att avskaffa våld mot kvinnor.

Patriarkatet skapas ständigt på nytt i dagis

Kajsa Wahlström, Jämställdhetspedagog och förskolechef vid Tittmyrans och Björntomtens förskola, Gävle

Kajsa Wahlström deltar i ett projekt i Gävle på daghemmen Tittmyran och Björntomten. Det handlar om vilka förväntningar vi har på flickor och pojkar. Hon illustrerar sitt föredrag med tydlig rekvisita, som visar hur olika vi förhåller oss till flickor och pojkar redan när de föds. Hon börjar med att vagga en rosa sjal och tala gulligt och försiktigt till den. Sedan vaggas hon med betydligt mer bestämda ordalag och rörelser en blå sjal. Pojkar får lära sig att tåla hårda smällar, medan flickor ängsligt övervakas. Flickorna bakar senare kakor i sandlådan medan pojkar tillverkar sandgranater.

Projektet kom till för att man upptäckt att personalen alltid har sina genusglasögon på sig (Wahlström håller upp ett par orange pappersglasögon där vardera glaset består av de vedertagna symbolerna för respektive kön). Under projektet filmade alla i personalen varandra medan de arbetade med barnen och de kunde sedan studera precis hur olika de faktiskt betedde sig mot barnen beroende på deras kön.

När de startade projektet hade pojkarna ett väldigt fattigt språk. Om de ville att någon skulle skicka mjölken så utstötte de bara -Öh! Och pekade på mjölken. Flickorna å sin sida servade snällt. Pojkarna fick alltid hjälp före flickorna. Även om någon i personalen t ex höll på att prata med en flicka lämnade de direkt samtalet för att hjälpa någon av pojkarna med att ta på sig jackan. Sedan skickades pojken snabbt iväg. - Sådär, spring ut och lek nu.

Wahlström visar diagram över hur personalens resurser fördelat sig på barnen per dag i genomsnitt:

* Antal tilltal per barn från personal: Flickor 1 Pojkar 2

* Antal följdfrågor: Flickor 0,5 Pojkar 2,5

* Utrymme att tala spontant: Flickor 0,5 Pojkar 4,2

* Antal ggr barnets namn uttalas av personalen: Flickor 2 Pojkar 7,1 (Mycket av tilltalen innehöll skäll, t ex Pelle gör inte så, Pelle sluta med det där, Pelle!!!)

* Kommentarer om storlek, snabbhet, dvs sådant som är mätbart: Flickor 0 Pojkar 2

Personalens resurser användes mer till pojkar än flickor. Flickor lärde sig visa hänsyn, vänta på sin tur och att följa regler. Pojkar lärde sig inte något av det. De lärde sig istället att visa mod och att ta initiativ, något som inte flickor fick lära sig.

I projektet försökte man att korsa och vidga könsmodellerna. Barnen delades upp i pojk- och flickgrupper under vissa timmar. I sin grupp fick pojkarna lära sig att använda sitt språk istället för att ta till knytnävarna. De fick hålla fröknarna i handen, något som annars var reserverat för flickorna.

Flickorna fick springa, hoppa och klättra utan närhet till pojkar som alltid skulle hinna först. De fick också lära sig att göra medvetna val. Wahlström ger skämtsamt ett exempel om kvinnor som går på restaurang. "Vi tar samma mat. Det blir ju lättare för kocken då." Här ställde man frågor till flickorna såsom: Vad vill du göra idag? Efter valet av aktivitet var gjort, kommenterade man det - "Jaha, så du valde att rita idag". Principen var att öva i en enkönad grupp för att sedan använda det man lärt sig i den blandade gruppen.

Wahlström avslutar med att säga att vi alla är bärare av de här könsmodellerna och att vi alla kan förändra samhället genom våra vardagliga handlingar.

CEDAW, kvinnokonventionen, och regeringens arbete för jämställdhet

Margareta Winberg, Jämställdhetsminister

Enligt CEDAW-konventionen skall staterna vart fjärde år rapportera om vilka nationella åtgärder som görs för att främja jämställdhet mellan män och kvinnor och förhindra diskriminering. I juli 2001 presenterade Sverige de fjärde och femte rapporterna inför FN:s CEDAW-kommitté i New York. Där redovisas allt positivt som skett i utvecklingen mot ett jämställt samhälle, men också områden där det fortfarande återstår mycket arbete, t.ex. i fråga om våld mot kvinnor, löneskillnader och den könsuppdelade arbetsmarknaden. Kommitténs skriftliga kommentarer med rekommendationer om vilka insatser och åtgärder de anser behövs nationellt kom ut i slutet av augusti.

CEDAW-kommittén berömde då de framsteg som gjorts och görs, liksom den breda och kompetenta delegation, ledd av statssekreterare Lise Berg, som presenterade rapporterna. Många länder använder Sveriges metoder som modell: "mainstreaming", dvs att integrera ett jämställdhetsperspektiv i alla politikområden, att arbeta med att förändra stereotypiska och traditionella könsrollsmönster och att involvera män och pojkar i jämställdhetsarbetet. Bestämmelsen i utlänningslagen som möjliggör uppehållstillstånd för utlänningar som riskerar att förföljas på grund av sitt kön eller sin sexuella läggning, uppmärksammades av kommittén. Inte så bra, ansåg kommittén, är de osakliga löneskillnaderna mellan kvinnor och män, vår könssegrerade arbetsmarknad, kvinno-representationen i framförallt den privata sektorn, särskilt i beslutsfattande positioner.

Jämställdhetsministern påpekar att det är en prioriterad fråga för regeringen att motverka osakliga löneskillnader. Även 8 procentenheters löneskillnad är för mycket. Den 1 januari 2001 började den nya jämställdhetslagen att gälla. Enligt den är det varje enskild arbetsgivares ansvar att inom tre år åtgärda de löneskillnader som är osakliga. Medlingsinstitutet skall också som ansvarig myndighet för lönestatistik tillsammans med SCB utveckla statistiken så att löneskillnader mellan kvinnor och män kan följas i detalj. JämO har regeringens uppdrag att påskynda arbetet för jämställda löner.

Våld mot kvinnor är det mest extrema beviset på den maktobalans som råder mellan kvinnor och män i samhället, dvs mäns överordning och kvinnors underordning. Winberg säger att man från regeringens sida arbetar aktivt för att motverka såväl fysisk som psykisk misshandel, men även prostitution och människohandel med kvinnor och barn för sexuella ändamål, för det är också en form av våld mot kvinnor. Kvinnofreds-propositionen 1998 innehöll ett omfattande åtgärdsprogram med förbättrad lagstiftning, förebyggande insatser och ett bättre bemötande av utsatta kvinnor. Ett nytt brott infördes i brottsbalken - grov kvinnofredskränkning. Det blev straffbart att köpa sexuella tjänster och jämställdhetslagen skärptes avseende sexuella trakasserier i arbetslivet. Ett rådgivande organ för frågor som rör våld mot kvinnor, Nationellt Råd för Kvinnofred, inrättades år 2000, där jämställdhetsministern är ordförande.

Regeringen bedriver just nu ett intensivt arbete i kampen mot handel med kvinnor. De nordiska och baltiska ministrar som är ansvariga för jämställdhetsfrågor, skall tillsammans med de nordiska justitieministrarna, under år 2002 genomföra en gemensam informationskampanj mot kvinnohandel samtidigt i de åtta länderna. Ett annat arbetsområde när det gäller våld är de insatser inom skola, omsorg och socialtjänst som gjorts och görs för utsatta flickor i patriarkala familjer. Winberg menar att det är viktigt med insatser som riktar sig direkt till flickorna, men tillägger att det är lika viktigt att attitydpåverkande insatser riktas direkt till män och pojkar.

Winberg avslöjar till slut att en ratificering av det s.k. tilläggsprotokollet är under beredning och kommer att ske i slutet av året.

The Implementation of the CEDAW Convention from the Committee's perspective

Charlotte Abaka, Ghana, Ordförande i CEDAW-kommittén

Mrs Abaka expresses her gratitude to the organisers for the invitation which has given her the opportunity to see Stockholm again after so many years and also for the tremendous interest shown by the Stakeholders through the large number of participants.

Obligations of State Parties

At present (April 2002) 168 countries have ratified or acceded to the Convention, the most recent one being Mauritania, which still falls short of the "Universal Ratification by the year 2000", as agreed upon in Vienna in 1993 and reaffirmed in Beijing in 1995. It is important to mention and to commend the Latin American and Caribbean region for achieving universal ratification. Mrs Abaka's own region, Africa, still has three countries that have not yet ratified the Convention. Mrs Abaka says she would like to take this opportunity to encourage everybody, especially the NGOs, to continue working towards achieving universal ratification.

Article 17 of the Convention establishes the monitoring body of the Convention. This body is composed of 23 Experts who are nominated by the States parties and elected at the States party's Meeting. Once elected the Experts serve in their individual capacity for a term of four years. Article 18 of the Convention obligates States parties to send to the Committee through the Secretary General, an Initial Report on the implementation of the Convention one year after the ratification. Subsequently after every four years States parties are obliged to send in periodic reports.

Initial reports

When the reports are received at the Secretariat, the Committee schedules dates for the presentation of reports by delegates of the States parties. In many instances the delegations are lead by Ministers of States. Soon after the scheduling of the presentation, copies of the reports are sent to the Experts. Experts can make use of any reliable information from other sources including those from UN agencies and NGOs. It is at this meeting that the Committee engages in a constructive dialogue with the delegation. Presentation and Constructive dialogue for initial reports are normally concluded after three to four meetings. The Constructive Dialogue takes the form of frank and open discussion. All the meetings of the presentation are open.

Periodic Reports

With regards to periodic reports, the Committee has established a pre-session working group that focuses on issues of concern of the report. During the meeting of the pre-session Working Group, time is allocated to receive information from UN agencies and NGOs on country specific reports. At the end of the meeting the issues raised are sent to the Governments and they are given a time frame within which to send written responses to the Secretariat. For the periodic reports, the States party's delegation is given 20 to 30 minutes to make an oral presentation which is followed by a constructive dialogue. The entire process for periodic reports takes up to two meetings, that is one whole day.

Concluding Comments

The concluding comments are the summaries of the constructive dialogue on the reports and other information received and discussed. Once they are adopted and translated, they are first sent to the Governments and then they become open UN documents which can be assessed either on the CEDAW Website or from the Secretariat upon request.

Impact of the Implementation of the Convention

The process of the reporting procedure which actually begins with the writing of the report creates an opportunity for the Government as well as all Stakeholders including NGOs to identify where progress has been made, obstacles in the implementation and concerns and the way forward.

States parties are encouraged to implement the Convention alongside the General Recommendations. Indeed many States parties have for instance used the General Recommendation No.19 on "Violence against Women" to enact or amend Domestic Violence and Sexual Harassment Laws. Again the General Recommendation on "Female Genital Mutilation" (FGM) really looks at FGM not only as a health issue but also as a human rights issue that discriminates against women; and so does General Recommendation No.24 on Women's Health and Article 12 of the Convention which indeed handles the issue of Women's health in a very holistic manner. Governments, UN agencies and the Civil Society including NGOs are using the Suggestions and Recommendations of the Concluding Comments on States parties Reports to more effectively implement the Convention.

Words of encouragement

Mrs Abaka commends the Swedish Government for the tremendous achievement made in the implementation of the Convention. The Programme today is also an opportunity to disseminate the Concluding Comments on Sweden's Report which was presented a year ago. Mrs Abaka also commends the participation of female Parliamentarians and Ministers because some of the recommendations in the concluding comments will need legislative backing. Furthermore Mrs Abaka wishes to encourage NGOs to continue sending "Shadow reports" which give vital information to the Experts. The need for experts to receive the Shadow Reports early enough to be used must be stressed. The Racial Conference in Durban in 2001 has clearly identified the multiple discrimination that minority women suffer and in this regard there is the need for NGOs working in this area to be supported and encouraged to support each other. Mrs Abaka requests the Swedish Government and NGOs to continue giving assistance to national NGOs in developing countries, especially Africa. She concludes with a quote: "When Human Rights are improved... then there is peace in this world."

The Optional Protocol: New Remedies for Women's Rights Violations Jane Connors, Chief of the Women's Rights section, Division for the Advancement of Women, UN

Up until 2000, the only means of implementation of the Convention was through the reporting procedure established in its article 18. That provides that States parties are to provide reports on implementation within one year of entry into force of the Convention for the State party concerned and thereafter every four years or whenever the Committee so requests. In December 2000, an Optional Protocol to the Convention, providing for a right of individual petition and an inquiry procedure entered into force.

The Convention on the Elimination of All forms of Discrimination against Women was drafted by the Commission on the Status of Women, a functional commission of the Economic and Social Council of the United Nations, a body comprised of representatives of Member States between 1973 and 1976. It is a strong treaty, aimed at the elimination of discrimination against women, which does not contain specific rights for women. Certain challenges, such as violence against women, which have emerged since its drafting are not incorporated in the Convention, but its non-discrimination basis allows for progressive development.

The Optional Protocol emerges

During the drafting of the Convention, various countries made suggestions that the Convention should include a complaint mechanism, as existed under other human rights treaties. One of the countries that made this suggestion was Sweden. The debates at that time focused on whether the subject of the Convention was of such a nature that a complaints procedure was appropriate. Sex discrimination, it was suggested, was an area in which states had come to cooperate and was not appropriate to have a complaint mechanism. However, in 1977, when the Convention was being concluded within the General Assembly, the Netherlands suggested that an individual communications procedure be considered but no draft was put forward.

It was not until 1991 that a serious proposal was made for the addition of a communications procedure in a report, which assessed the rather weak procedure allowing for petitions which exists within the Commission on the Status of Women. In 1993, at the World Conference on Human Rights in Vienna, there was a very strong call for serious examination of the introduction of a right to petition to the Convention via the introduction of an Optional Protocol.

In late 1994, an NGO organization expert group meeting was held in the Netherlands, which prepared a draft optional protocol. A number of members of the Committee, including its current Chairperson Mrs Charlotte Abaka, participated at that meeting. Based on the draft adopted at the expert group meeting in 1995, the Committee prepared a document which outlined 'elements' that it wanted to see included in any Protocol. These elements were submitted to the Commission on the Status of Women in early 1995, during the lead-up to the Fourth World Conference on Human Rights.

By 1996, the Commission on the Status of Women had established a working group of all Member States of the United Nations to examine the idea of the optional protocol. The first year's discussions were described as lukewarm, with some states not being enthusiastic about women being able to complain to an international body of violations of their human rights. However, the idea remained alive, and between 1996 and 1997, when the working group was scheduled to meet again, the Chairperson prepared a text of an Optional Protocol, based on the Committee's elements and reactions to those elements by Member States and others and two years later, in 1999, the commission on the Status of Women adopted the optional protocol.

The General Assembly followed suit in October 1999 and on December 10th 1999, the last Human Rights Day of the twentieth century, the optional protocol was opened for signature, ratification and accession. 23 States parties to the Convention, including Sweden, signed the protocol at that time, thereby indicating their intention to ratify it in the future. 44 States have now ratified the instrument, and a further 75 have signed it.

Complaint and inquiry procedures

The Optional Protocol builds on existing complaint procedures, and includes two mechanisms. It allows individuals or groups of individuals to complain to the Committee about violations of rights in the convention. It also allows individuals or group of individuals, to complain to the committee on behalf of others about violations of the rights in the convention. Petitions are receivable only after certain preconditions are met, the two most important being ratification by the violating State of the Convention, and the Optional Protocol. All domestic remedies must also be exhausted. This is not a judicial procedure. The Committee's only power is the adoption of views, which do not have judicial force and no means of enforcement.

The second procedure which is established by the optional protocol is an inquiry procedure allowing the Committee to inquire, of its own motion, into grave or systematic violations of the Convention's terms. Such could exist if there were a vast pattern of violation of women's rights in a country. It is modeled on a similar procedure in the Convention against Torture, which allows that Committee to examine any grave or systematic indication of torture in a State party.

Accession to the Protocol

To date various people have sought relief under the protocol, but they have frequently been from states that are not party either to the Convention or the Protocol. Others have a little more to go in order to exhaust the domestic remedies.

It is important for all States, including Sweden, to accept the Protocol. The Optional Protocol has global reach as it allows the Convention's rights to be accessed. The Convention not only addresses de jure discrimination, but it also requires elimination of de facto discrimination, practical discrimination that women face daily. The Convention requires the elimination of discrimination in the enjoyment of economical, social and cultural rights, as well as civil and political rights. Again, the obligations in the Convention are in force with regard to private actors as well as public actors.

Spin-off effects

The strength of the individual petition procedure also should be reflected upon. It provides individuals with a path to relief, but more than that, it allows the State party to address broad discrimination and preempt a communication so as to remove any possibility of a communication and an embarrassing airing of discriminatory human rights violation at the international level, that might take place at the state level.

Att tampas med verkligheten, inom FN, här och i andra länder

Carolyn Hannan, Director of Division for the Advancement of Women

DAW (Division for the Advancement of Women) är en enhet inom FN vars främsta uppgift är att ta hand om bland annat FN-kommittén för CEDAW, förbereda rapporter och underlag till FN:s policy i genusfrågor, men även stödja andra FN-organ. DAW ger också stöd till NGOs, akademiker samt ungdomsorganisationer. De arbetar inte specifikt med "gender mainstreaming" men Carolyn Hannan hoppas kunna göra det i framtiden och att kunna jobba med andra departement när de skriver rapporter.

Varför har CEDAW (Kvinnokonventionen) stor vikt för Sverige?

För det första är CEDAW ett globalt instrument som täcker inte bara politiska rättigheter utan även sociala, ekonomiska och kulturella. Det omfattar även den privata sfären. Konventionen är mer konkret och därmed mer krävande när det gäller att uppfylla grundläggande åtgärder inom området mänskliga rättigheter så att även kvinnor kan ta del av dem.

Sverige lämnade in sin tredje rapport till CEDAW år 1993, den fjärde rapporten år 1995 (gällande åren 1993-1995) samt en femte rapport år 2000 (gällande åren 1995-2000). De två sista granskades av kommittén först i juli 2001. Kommittén konstaterade då att det finns mycket kvar att göra. Bland annat tog man upp att arbetsmarknaden fortfarande är segregerad, stereotyper lever kvar, lönegap mellan kvinnor och män, samt lågt kvinnligt deltagande i beslutsfattande positioner inom de privata, ekonomiska, kommunala och akademiska sektorerna. När det gäller våld mot kvinnor, prostitution och trafficking gör Sverige för lite, ansåg kommittén.

1995-1999 tog endast 12% av män chansen att utnyttja pappa-månaden. Utbildningsval följer i mångt och mycket de stereotyper som finns i samhället. Sverige talar om 'gender mainstreaming' som ett instrument för att nå jämställdhet, men i själva verket är det inte gender mainstreaming man håller på med utan många små isolerade projekt. Dessutom används inte rönen för att skapa policy och lagar på makronivå.

Vad kan enskilda organisationer göra?

- * Vara med och skriva skuggrapporter.
- * Åka till FN och vara med när Sverige presenterar sin rapport.
- * Vara med i processen när regeringen formulerar sina rapporter.
- * Följa upp rapporten efter att regeringen kommer hem.
- * Påverka processen och se till att rapporten distribueras brett, detta är mycket viktigt.
- * Sprida budskapet till allmänheten.
- * Kontakta pressen.

Exempel från andra håll:

I Nederländerna organiseras ett möte med parlamentet när regeringen kommer hem från New York och därefter formuleras en nationell handlingsplan och hela samhället informeras. Den nationella handlingsplanen med en tidsplan, behov av resurser och vem som ska göra vad bestäms av regeringen tillsammans med NGOs. I Danmark används skuggrapporten som en bilaga till regeringens rapport. DAW vill gärna höra fler goda exempel på hur man kan arbeta och på vilket sätt information kan spridas.

CEDAW kan användas i arbetet med gender mainstreaming. Hannan har utarbetat informationsmaterial för att beskriva hur man kan arbeta med gender mainstreaming inom FN.

Genderanalys av fattighedsrapporten "Voices of the poor"

Gerd Johnsson, UD

Gerd Johnsson arbetar på en avdelning inom UD som sysslar med FN-politik och bistånd. Hon har tittat på en 1000 sidor lång rapport av Världsbanken, som utförts av socialantropologer i Storbritannien. Underlaget är 60.000 intervjuer med kvinnor i 50 länder. I rapporten framgår att det finns strukturella orsaker till att kvinnor är fattiga. Könsdiskriminering är en betydande orsak till fattigdom. 90-100% av de fattiga kvinnorna utsätts för våld i hemmet. Det som saknas i rapporten är uppgifter om kvinnor som dör i samband med graviditeter och förlösningar, liksom kvinnlig könsstympning. Det har ansetts för känsligt för att prata om. Intervjuerna har ofta gjorts i grupper där både män och kvinnor deltagit. En slutsats av studien är att ett underskattande av kvinnors fattigdom också innebär ett underskattande av den fattigdom som människor i världen lever i. Vi ser inte kvinnors verkliga fattigdom. Verkligheten är betydligt mörkare än vår bild av den.

Åtgärder:

- * Vi behöver en utveckling som växer nerifrån.
- * Vi måste satsa direkt på de fattiga.
- * De fattiga måste få information om vilka rättigheter de har.

I intervjuerna har man ställt fyra frågor:

1. Hur definierar de fattiga sin fattigdom?
2. Hur definierar de sina problem?

3. Vilka institutioner är viktigast?

4. Hur ser relationerna ut mellan könen? (Vad gäller ansvarsfördelning i hemmet, våld, markägande m.m).

När män definierar sin fattigdom talar de ofta om bristen på självrespekt/självkänsla. För kvinnor handlar det oftast om att inte ha tillräckligt med mat till barnen. Att kvinnor inte talar om självrespekt hänger förmodligen ihop med att de inte anser sig ha någon rätt till det.

Vi har en standardbild av vad fattigdom innebär:

- * Hunger
- * Sjukdom
- * Bristande inkomster
- * Avsaknad av mark/egendom
- * Våld
- * Otrygghet
- * Isolering (psykisk, fysisk, social)

För att den här bilden skall bli mer nyanserad måste vi inse att villkoren ser väldigt olika ut för män och kvinnor. Hunger: Kvinnor äter ofta minst och sist, särskilt i södra Asien.

Sjukdom: Det är svårt för kvinnor att få hjälp med sina särskilda "kvinnosjukdomar" och i samband med graviditeter.

Bristande inkomster: Kvinnor tjänar ungefär hälften av männens lön för samma arbete.

Avsaknad av mark/egendom: Änkor fräntas egendom och kvinnor tvingas återbetala hemgift för att kunna ta ut skilsmässa.

Våld: Kvinnor är mest utsatta i hemmet. Män är mest utsatta utomhus och i samband med kriminalitet. Kön bör därför vara en första definierande faktor.

Har de fattiga hjälp av olika institutioner?

Det händer betydligt oftare att kvinnor blir dåligt behandlade när de besöker myndigheter, banker och så vidare. De kanske inte får något lån därför att de har dåliga kläder eller inte vet hur de ska prata för sig. Trots biståndssatsningar är de fattiga mest beroende av sina närmaste, d v s sin familj, grannar m.m. De är alltså beroende av de befintliga patriarkala strukturerna för sin överlevnad.

Enligt Johnsson är det förmodligen lättare för en fattig man att utmana en rikare man i hembyn än för en kvinna att utmana en man.

Strategier:

- * Vi måste särskilja mäns och kvinnors behov.
- * Börja med icke-diskriminering.
- * Informera de fattiga. Problemet är att de flesta är analfabeter och bor i isolerade byar. Om de visste vad CEDAW innehöll så skulle det räcka otroligt långt. Då skulle de inte behöva acceptera att maken slår dem dagligen. För då skulle de ha ett juridiskt stöd.
- * Den mentala burkhan måste lyftas.
- * Mänskliga rättigheter gäller alla!

Frågor och kommentarer

- The situation of immigrant women has not been mentioned at all. It is an extreme situation for them. What can we do to help them?

Charlotte Abaka:

The situation for many minorities is serious. It was one of the comments that the Committee had in their concluding remarks for Sweden. It is important to tell the Government that it has to do what it has promised. NGOs in Sweden should continue to put pressure on the Government to sign the Optional Protocol. Human rights are never given, they are taken.

- Jag har lett en statlig jämställdhetsutredning och upptäckt att det är svårt för många att förstå vad som menas med gender mainstreaming. Kan ni förklara det lite mer?

Carolyn Hannan:

Gender mainstreaming används ofta på fel sätt. Det handlar om att ha genusperspektivet med i förändringen av själva strukturerna. Det handlar både om män och kvinnor, det är den första fällan man lätt ramlar i. Den andra fällan handlar om att titta på strukturer. Ibland går man in med små förändringar, för att då nå långsiktighet. Det handlar inte bara om att få in fler kvinnor, utan att få in tänkandet i ryggmärgen. Det är den bästa strategin för att komma framåt.

- Can you use the existing tools for a gender rights approach?

Jane Connors:

The system of the UN is complicated. But it has been a success for the women's movement. The UN's human rights system has to be set in a gender perspective. We can see that the UN is using CEDAW a lot more.

-Overview of the women's situation around the globe. What obstacles are there?

-How does the Optional Protocol work?

-Immigrant women and girls are vulnerable. The UN is accepting many religious practices. The UN sees nothing and does nothing.

-There is an elimination of women in Africa. How can we educate more children? What development will be happening there?

Charlotte Abaka:

I have much sympathy for women that work 25 hours a day. The issue of human rights vs legal rights are difficult. Human rights must be a way of life, you are born with rights. The patriarchy is the biggest problem for women. The stereotype models must be worked on and we must stop girls from being raped.

Carolyn Hannan:

FN har en bra översyn över hur kvinnor i världen har det. De får mycket information via Kvinnokommittén. Det som är det största hindret för kvinnors situation är det låga antalet kvinnor i beslutsfattande positioner, t ex regeringar och universitet. Det som Women's Rights avdelningen tittar lite extra på just nu är konfliktsituationer och att återuppbyggandet i ett konfliktområde måste ha ett jämställdhetsperspektiv.

Jane Connors:

The Optional Protocol does not create the right to sue states. It is important that NGOs and others in Sweden ask the Government why it has not signed the protocol. But there are also other conventions that are highlighting the awareness of women, for example the Convention of Torture. It is only if we walk across the entire land that we will be able to make some changes.

Avslutande kommentar

Lena Ek, riksdagsledamot Centerkvinnorna

The global instrument can not be emphasised enough. More and more women are getting poorer, there has been a feminisation of poverty. The discussion in Sweden is about violence against women and the income gap between females and males - both growing - among other things. It is easier if we work together and convene the powers in the world. Women deserve women human rights. We need to go from talking to action.

Våld i hederns namn Riksdagsseminarium 20 november 2002

Välkomnande och introduktion

Annika Åhnberg, ordförande Rädda Barnen

Annika Åhnberg hälsar alla närvarande varmt välkomna till seminariet "Våld i hederns namn".

Hon uttrycker sin glädje över det stora deltagandet och menar att detta är ett bevis för att det råder en stark vilja för att alla flickor och kvinnor skall kunna känna tillhörighet såväl i Sverige som i sina egna kulturer.

Vid 2001 års seminarium om våld mot kvinnor, "Integration - på vems villkor?", talade Fadime Sahindal. Hon berättade att hon betalat ett högt pris för sin vilja att leva med sin familj och sin ursprungliga kultur men samtidigt vara en del av det svenska samhället. Idag vet vi att priset blev ännu högre. Åhnberg säger att dagens seminarium kommer att ta sin utgångspunkt i det budskap Fadime framförde för ett år sedan.

Ett bildspel visas samtidigt som Fadime Sahindals tal från förra året spelas upp.

Kultur och Hederskultur

Dilsa Demirbag-Sten, författare och debattör

Dilsa Demirbag-Sten inleder sitt anförande med att prata om Fadime Sahindal. Några månader efter att Fadime höll sitt tal vid förra årets seminarium dödades hon av sin far. Vi frågar oss varför och om det kan hända igen? Fadimes pappa dödade sin dotter av vanmakt, eftersom det var det enda sättet för honom att få tillbaka sin heder och bli respekterad av sina landsmän och släkt igen. Alla män från länder där ett patriarkalt system finns är dock inte potentiella kvinnomördare, betonar Demirbag-Sten. Men när vissa strukturer och mekanismer finns,

kan det hända igen. Hon säger att kulturer där ordet heder fortfarande är förknippat med kvinnlig kyskhet finns bland hinduer, kristna, syrisk-ortodoxa och muslimer.

Demirbag-Sten illustrerar livet för de här utsatta flickorna med en overheadbild. En mindre cirkel symboliserar den lilla världen, det egna bostadsområdet. Här finns hemmet och skolan. Till skillnad från en svensk flickas situation, har dessa sfärer inte kontakt med varandra. Hemmet betyder isolering. Ofta finns sociala problem och i vissa fall förekommer kriminell verksamhet. Föräldrarna har dålig kontakt med svenskar och har via rykten skapat sig en negativ bild av den svenska livsstilen. Därmed kan den egna kulturen uppfattas som hotad. I den lilla världen sker också en social kontrollprocess, där rykten och skvaller mellan familjer och grupper är intensiva. Här finns en gemensam känsla av utestängdhet och för de flesta flickor blir det svårt att lämna den lilla världen. Skolorna, som utgör ett helt annat normsystem än hemmen, är barnens frizon. Därmed blir vardagen kluven och flickorna tvingas in i ett dubbelliv. Skolpersonalen är ofta okunnig om flickornas situation. Det stora samhället symboliseras av en stor cirkel runt den lilla världen. Denna känns oförstående och främmande. Här isoleras flickorna ytterligare.

Patriarkatet består av en hierarki där fadern och dennes släkt befinner sig högst upp. Därunder finns modern och hennes släktingar och under dem sönerna. Längst ner i hierarkin befinner sig flickorna. En 12-årig pojke har alltså ett högre värde och mer att säga till om än en 25-årig flicka. Männens ställning manifesteras tidigt. För familjen är det mer fördelaktigt att föda en pojke och det finns ett gemensamt ansvar att försörja faderns släkt. Om modern och fadern hamnar i konflikt, måste familjen ställa sig på faderns sida. I varje samtal mellan en kvinna och en man föreligger ett genusbetonat utgångsläge där kvinnornas värde alltid är lägre. Detta styr alla former av relationer.

Enligt Demirbag-Sten finns både ett ekonomiskt och en gång i tiden militärt syfte bakom den beskrivna hedersstrukturen. Till skillnad från i västerländska välfärdssamhällen finns inte ett ekonomiskt skyddsnet i hederskulturer utan familjen är tryggheten. För att få det skydd som erbjuds i det patriarkala samhället krävs lojalitet från alla deltagare. Den som hotar strukturen förskjuts, vilket innebär såväl en social som en ekonomisk katastrof. En flicka som utbildar sig hotar patriarkatets struktur, till skillnad från en pojke som anses vara en förlängning av fadern. Många flickor ser också utbildning som den enda vägen att bryta med familjetraditionerna.

En enorm omställning sker när familjer från hederskulturer flyttar till Sverige. Eftersom de oftast hamnar i segregerade områden utan kontakt med det svenska samhället, tyr de sig till den egna gruppen. Landsmännen blir familjens livlina och får en enorm makt. Inom den sociala gruppen förstärks den egna kulturen och det uppstår ett socialt tryck att kontrollera flickorna. Det värsta som kan hända en familj är att förlora hedern, isoleringen blir total.

Det finns även positiva sidor med den hårt sammansvetsade gruppen, poängterar Demirbag-Sten. En flicka som väljer att leva på egen hand avstår också från en kultur med stark samhörighet, värme, skratt och kärlek. Dessa flickor kommer till en början att möta tomhet och ensamhet. I en sådan situation är det därför enormt viktigt att det finns ett stöd och skydd från det svenska samhället.

Hedersbetonat våld har ibland jämförts med våldet mot svenska kvinnor. Demirbag-Sten menar dock att det finns väsentliga skillnader i motivet till våld mot svenska kvinnor respektive dem som lever i hederskulturer. Våld mot kvinnor är alltid oacceptabelt, framhåller hon, och för att göra något åt problemet måste man känna till dess rot. I ett hedersrelaterat brott har våldet pressats fram av ett kollektivt socialt tryck och förövaren har ofta ett starkt stöd från omgivningen. Det finns till och med regelverk för hur ett hedersmord ska gå till. Demirbag-Sten understryker att det är viktigt att kalla hedersmord för kulturyttring och inte för en avart. På så sätt ges flickorna ett erkännande och en bekräftelse på att vi har förstått problematiken. Där man lägger skuldbördan, lägger man också ansvaret för förändring.

Demirbag-Sten frågar om det är rimligt att människor lämnar delar av sin kultur när de flyttar till Sverige. Svaret är ja, menar hon. Tack vare en lång kamp har svenska kvinnor numera samma laga rättigheter som männen. Därmed har vi kommit en bra bit längre än många andra länder. Som medmänniskor kan vi inte i mångkulturalismens namn låta hedersrelaterade brott begås utan att agera. De grundläggande mänskliga rättigheterna och alla människors lika värde måste sättas som ledstjärna i förhållningssättet till alla kulturer.

Avslutningsvis säger Demirbag-Sten att det krävs en ny integrationspolitik och en förändring av invandrarfamiljers negativa bild av Sverige och svenskarna. Politiker har sett men, innan Fadime Sahindals död, inte tagit hedersproblematiken på allvar. Hon tillägger att Fadime inte är den första kvinnan som föll offer för en hederskultur, men förhoppningsvis den sista.

Mikael Kurkiala, filosofie doktor i kulturanthropologi, Uppsala Universitet

Mikael Kurkiala talar först om sina upprörda känslor när han fick höra om mordet på Fadime Sahindal. Därefter går han in på att skildra vad han uppfattar som två kulturspecifika tolkningar som figurerat i media direkt efter mordet. Den första var en sekulariserad tolkning där man bortsåg ifrån den kollektiva värdegemenskapen och beskrev Fadimes far som en psykiskt sjuk man. Den andra tolkningen var generaliserande och sökte förklaringar i den universella patriarkala strukturen. Denna tolkning likställde mordet på Fadime med våld mot kvinnor överlag. Båda tolkningarna marginaliserade händelserna och följden blev att hedersmord saknade förankring i kulturspecifika traditioner.

Kurkiala betonar att kulturella skillnader oftast inte har någon större betydelse, men när skillnaderna är avgörande skall de också belysas. Eftersom saker kan se likadana ut på ytan, måste vi söka efter den underliggande logiken för att kunna göra någonting åt problemet.

Kurkiala menar att hedersproblematiken har lyfts fram och nyanserats i den offentliga debatten sedan mordet på Fadime, vilket är mycket positivt. Så länge man förnekade hederskulturens existens kunde olika handlingsprogram inte komma till sin rätt. Eftersom kulturer är dynamiska måste man också vara försiktigt optimistisk, och Kurkiala säger att detta seminarium i sig själv är en manifestation för öppenhet.

Enligt Kurkiala finns det en föreställning om att respekt för andra kulturer innebär att kritik av dem inte får förekomma. Kulturer behandlas som statiska system där kritik mot en aspekt av kulturen tolkas som kritik mot den i sin helhet. Med det diskvalificeras människor från andra kulturer som samtalspartners och anses inte kunna reflektera över sina egna liv.

Kurkiala framhåller också att det vore önskvärt med ett mindre 'vi och dem-tänkande' i den här debatten eftersom det förvandlar 'de andra' till objekt. Vi kan tala om skillnader mellan 'oss' och 'dem', men vi kan också se det som skillnader bland 'oss'. Ett sådant 'vi och ni-tänkande' bejakar skillnaderna och öppnar större möjligheter till kommunikation.

Kurkiala övergår till att tala om begreppet frihet, som han anser vara en relativ term. I ett individorienterat samhälle har individen visserligen stor rörelsefrihet, men där finns också brist på tillhörighet. I ett grupporienterat samhälle är man istället en del av gruppen. Här fastställs individens identitet i relation till släkten, som en del av ett kollektiv. Detta innebär också att en människa som hotar den sociala gruppens överlevnad kan förvisas för att den moraliska ordningen ska behållas. Det är detta som är den kulturella logik vi måste förstå, bemöta och försöka förändra.

Kurkiala understryker att flickor står under ett starkt socialt tryck även i det svenska samhället; här hetsas de in i en sexuell roll och påtvingas normer som de ofta inte kan leva upp till. Men för att få fram effektiva åtgärder krävs en alldeles speciell belysning och analys av flickornas situation i hederskulturer. Det krävs också att vi beaktar den svenska integrationspolitiken och det svenska klassamhället. De utsatta flickorna måste kunna känna tillit till det omgivande samhället.

I ideologiska diskussioner ses människor ofta som representanter för abstrakta kategorier, t.ex. kapitalister, medelålders män, invandrare, kurder. Men försöker man se människan oberoende av kulturell bakgrund måste vi alla ta ansvar för de värden vi tror på.

Kurkiala avslutar med att säga att vi måste använda våra intellekt för att slipa både lagstiftningen, våra argument och åtgärdsprogram - men utan hjärta kommer vi ingen vart. För det är där våra känslor rörs upp, som vårt säte som människor finns.

Frågor från publiken

-Har religion betydelse för hedersrelaterade mord eller inte?

Mikael Kurkiala:

Rent generellt får en specifik politisk och social ordning ökad legitimitet om den också kan rättfärdigas i religiösa termer. Det är en grundläggande sanning som går igen i de flesta samhällen. Religion kan dock användas på exakt det motsatta sättet, nämligen för att mobilisera människor mot en rådande maktordning. Kristendomen har ju till exempel en väldokumenterad historia av att ha förtryckt människor, men samma religion ligger också bakom bland annat befrielsesteologin i Latinamerika och motstånd mot apartheidregimen i Sydafrika. Ur det perspektivet kan man inte på ett enkelt sätt förknippa en specifik religion med ett specifikt förtryck. Både förtryck och frigörelse kan legitimeras i religionens namn.

Dilsa Demirbag-Sten:

För att gå ner på ett mer personligt plan var ju till exempel Fadimes far inte särskilt troende, och det finns fler liknande fall. Som Mikael Kurkiala säger går religion inte att helt koppla bort från kultur, men å andra sidan är det varken rättvist eller speciellt konstruktivt att betrakta religionen som det enda element som bär skulden för hedersproblematiken.

Hur kan Sveriges regering motarbeta våld i hederns namn?

Lise Berg, statssekreterare

Lise Berg representerar regeringen och dess arbete med integrationsfrågor och mänskliga rättigheter. Hon blev i sista stund ombedd att ersätta Mona Sahlin som på grund av sjukdom inte kunde närvara vid seminariet.

Berg börjar med att poängtera att kultur och tradition aldrig får gå före mänskliga rättigheter, vilket skall förespråkas inom politiken både nationellt och på internationell nivå. Kvinnor har samma rättigheter som män oavsett etnisk tillhörighet, och invandrare i Sverige skall ha samma möjligheter och rättigheter som svenskar. Vidare skall kvinnors rättigheter värderas lika högt som mänskliga rättigheter och dessa frågor ska inte ses som separata problem.

Berg övergår till att tala om hur den svenska integrationspolitiken fungerar, och vilken roll den har i samhället. Formellt bygger integrationspolitiken på allas lika rättigheter, till exempel rätten till arbete och utbildning, men hur ser det ut i praktiken?

Det är viktigt att det finns en nyanserad debatt och att det förs fram positiv information om invandrarnas situation i Sverige. Ofta skriver medierna om hög arbetslöshet hos invandrare och deras problem att hantera det svenska språket, vilket skapar en negativ bild av dessa människor. Berg hävdar att situationen för många invandrare tvärtom är bra, många har arbete och kan prata svenska, men detta blir sällan belyst. Det är också viktigt att respektera andra religioner och traditioner samt att arbeta för integration istället för assimilation. För att detta skall kunna bli verklighet behövs öppna diskussioner och information i det svenska samhället, något som Berg menar att man har misslyckats med hittills eftersom det fortfarande finns utsatta kvinnor och invandrare. Detta beror på okunskap hos oss i Sverige. Denna okunskap har förstärkts genom att det finns en rädsla att uppfattas som rasist om man diskuterar eller ifrågasätter andra traditioner.

Nu har problematiken börjat synliggöras och en debatt är skapad. Men var skall samtalen ske?

1. Frivilliga organisationer. Dessa måste arbeta med kvinno- och integrationsfrågor, vilket många redan gör idag.
2. Skolan. Diskussioner skall föras redan från förskolan och kunskapen måste finnas hos lärare liksom hos all annan skolpersonal. Idag finns en rädsla för hur man skall hantera de här frågorna.
3. Myndigheter som möter flickorna har självklart ett stort ansvar. Det gäller socialtjänsten, hälsovården, polis och åklagare. Bemötandet från alla sådana instanser är oerhört viktigt, och Fadime Sahindal är en av många som vittnat om hur svårt och ensamt det kan vara för dem som vänder sig till olika myndigheter. Staten har naturligtvis det yttersta ansvaret att sprida kunskaperna inom olika myndigheter men även på lokal nivå måste man ställa krav på att få utbildning och vägledning i dessa frågor.

Det finns mycket att göra och problemen är stora, menar Berg, men regeringen försöker att arbeta för förbättringar. Detta har regeringen gjort hittills:

1. Arrangerat seminarier med kvinnoorganisationer, myndigheter, trossamfund osv, för att öka kunskapen hos olika grupper i samhället. Genom dessa seminarier har även deltagande politiker fått mycket kunskaper.
2. En expertgrupp ledd av Mona Sahlin har bildats.
3. Socialstyrelsen har getts i uppdrag att sammanställa ett utbildningsmaterial som gått ut till socialtjänsten i hela landet.
4. Polisen har förändrat sin utbildning om våld mot kvinnor så att den även inkluderar information om invandrarkvinnors situation. Riksåklagaren har uppmärksammat frågorna och går nu igenom samtliga domar i hedersrelaterade brott för att följa upp hur dessa problem hanterats i tidigare fall. Lärdomarna från det arbetet skall sedan avspeglas i hur man behandlar hedersrelaterade mål fortsättningsvis.
5. Skolverket tar just nu fram ett referensmaterial om hur situationen ser ut för flickor i starkt patriarkalt präglade miljöer. Detta skall sedan distribueras till alla skolor, och det är viktigt att Skolverket ser till att lärare och skolpersonal får möjligheter att ta till sig materialet och att frågorna diskuteras i olika forum.
6. Nationellt Råd för Kvinnofrid skall göra ett studiecirkelmaterial med titeln "Kvinnofrid" samt en skrift om flickors utsatthet.
7. Tre länsstyrelser (Stockholm, Göteborg och Malmö) har gjort en kartläggning som inlämnades till regeringen tidigt i somras. Aktörer i skolor, organisationer, polis, socialtjänst och kommuner kontaktades för att hjälpa till att synliggöra problemen. Detta är ett avgörande första steg, för när problemen synliggjorts kan man inte undkomma att också diskutera lämpliga åtgärder.

De förslag på åtgärder som ovan nämnda länsstyrelser har kommit med inkluderar både statens och kommunernas roll. Staten har ett övergripande och samordnande ansvar där stora resurser är nödvändiga. Kommunerna har däremot det största ansvaret när det handlar om att ta hand om de problem som finns lokalt. De måste ställas till svars för vad som händer i samhället, de kan inte blunda och säga "vi har inga problem". Istället måste krav ställas på kommunerna och staten behöver ställa resurser till deras förfogande.

Frågor och synpunkter från publiken

- Det är lätt att diskussionen om de här frågorna stannar på en abstrakt teoretisk nivå men det är viktigt att hitta konkreta frågor att arbeta vidare med på olika sätt. Användandet av tolkar i skolor är till exempel ett bra sätt att åstadkomma bättre dialog med föräldrarna och integrera dem i de diskussioner som förs i skolan. Familjestöd är också väldigt viktigt, och i varje samtal med föräldrar som har språkproblem måste det finnas tolk närvarande.
- De här frågorna är ännu inte tillräckligt synliggjorda, mer behöver göras från samhällets sida. Frågorna bollas hit och dit i olika utredningar och departement men det brister i praktiska insatser.
- Migrationsverket måste se över sina program och rutiner. Det är inte bara integrationspolitiken som har misslyckats, flyktingpolitiken har också stora brister. Den långa väntetiden gör många människor passiva och frustrerade över att inte komma in i samhället. Integration måste börja från dag ett.
- Mänskliga rättigheter skall alltid gå före tradition och religion.
- Det är viktigt att påpeka att hedersmord utövas i många olika religioner.
- Invandrareorganisationer behövs i Sverige, och de måste få stöd, men man måste även se till vilken verksamhet de har och vilka värderingar de står för.
- Invandramän behöver också stöd, till exempel genom grupper som Manliga Nätverket och andra som för en

bra dialog med dem. Sverige måste nå männen, gör man det kommer också kvinnorna att klara sig bra.

Berg svarar att föräldrasamtal är en oerhört bra metod, och överhuvudtaget gäller det att vara väldigt praktisk och se till att det finns möjligheter att föra samtal. Hon beklagar också att problemen inte gjorts synliga mycket tidigare och instämmer i att mer behöver göras. Idag görs det dock bra konkreta insatser, bland annat föräldrautbildningar i Folkhälsoinstitutets regi och Ungdomsstyrelsens särskilda satsning för att stärka flickors villkor för att nämna några. Berg anser dock att även mer teoretiska insatser i form av konferenser och seminarier är viktiga, och dessa skall gå hand i hand med praktiska åtgärder. Vad gäller integrationspolitiken håller Berg med om att det finns stora brister men hon säger att det sker insatser för att komma till rätta med dessa. Att motarbeta segregation och utanförskap är en del i det hela, men man skall inte heller glömma att exempelvis Storstadssatsningen stöttar utsatta områden i sju olika storstadskommuner runtom i landet. Berg påpekar också att man i diskussioner om segregerade områden aldrig talar om de förortsområden där det nästan uteslutande bor svenskar, Djursholm till exempel. Hon menar att man rimligen borde kräva att det händer någonting även i dessa områden istället för att enbart rikta in sig på invandrartäta stadsdelar. Angående kriterierna för att ge stöd till invandrarorganisationer säger Berg att Integrationsverket skall stötta de föreningar som har jämställdhet på sin dagordning. Detsamma gäller projektfinansiering, där arbete för jämställdhet mellan könen måste vara en del av projektet för att man skall få pengar. Slutligen säger Berg att kvinnojourer och manliga nätverk bör få utökat stöd från kommunerna eftersom detta stöd är mycket skalt idag.

Att förvalta Fadimes arv

Kickis Åhre-Älgamo, kriminalinspektör, Rikskriminalen

Kickis Åhre-Älgamo arbetar som kriminalinspektör på Rikskriminalen där hon har en tillfällig tjänst fram till februari 2003. Hon har i uppdrag att upprätta en rikstäckande manual och kunskapsbank kring hedersmord och hur dessa skall kunna förhindras. Frågor som kommer att behandlas i manualen är exempelvis hur man ser förtecken på ett hedersbrott, hur en förundersökning bör bedrivas, hur man bör gå tillväga om en man som är svensk medborgare begår ett hedersrelaterat brott i ett annat land och vad man gör om en kvinna förs ut ur Sverige för att giftas bort. Detta material kan sedan användas av polismyndigheter över hela landet. Åhre-Älgamo säger dock att hon inte har hunnit arbeta så mycket med det här uppdraget eftersom hon ständigt fått ta sig an akuta ärenden som till exempel olaga hot, misshandel och mord. Hon har även hållit föredrag för enskilda polisdistrikt där hedersrelaterade ärenden behandlas samt för sociala myndigheter, länsstyrelser och skolpersonal. För att kunna slutföra sitt uppdrag vill hon ha sin tjänst förlängd.

Åhre-Älgamo tar genom hela sitt föredrag upp exempel på fall som hon har hand om där flickor och pojkar har kommit till henne för att få hjälp. Först berättar hon om en 19-årig kvinna från Libanon som bad henne att skriva ett brev till föräldrarna om att den unga kvinnan var död.

Kvinnan hade tidigare rymt hemifrån men så småningom återvänt till familjen, varpå kontrollen över henne blev mycket värre. Hon var bland annat tvungen att arbeta tillsammans med sin farbror så att familjen kunde hålla ett öga på henne, och hon berättade för Åhre-Älgamo att hon ljuger till sig korta stunder i ensamhet för att slippa kontrollen. Kvinnan sade också att hon 'röker på' för att hon inte orkar längre.

Det har nu kommit in en passansökan för den unga kvinnan från hennes mamma eftersom de skall åka till hemlandet för att delta i systemens bröllop. Samtidigt skall föräldrarna utse en man till henne och hon är idag livrädd. Hon vill rymma hemifrån igen men vet att om hon gör det innan systemens bröllop drabbar det system som kommer att stämpas som hora av både den egna familjen och sin blivande svärfamilj.

Åhre-Älgamo berättar också om en ung man som bett henne att kontakta hans föräldrar och säga att han sitter i fängelse för mord - detta för att han inte längre ville vara gift med den kvinna som föräldrarna utsett åt honom. De gifte sig på muslimskt vis när han var 17 och hon var 15 år, med en obligatorisk bröllopsnatt som resulterade i att de fick barn. Detta var släktens krav för att se om den idag 22-åriga killen var en 'riktig man'.

Den unge mannen berättade att han gjort allt för att frun skall lämna honom och sade skamset att han är elak mot sin fru fast han egentligen inte vill. Han menade att om inte Åhre-Älgamo skriver till föräldrarna är hans enda utväg att begå ett allvarligt brott eftersom det är en skam att skilja sig. Han sade att som det nu är har han redan ett livstids straff, och då kan han lika gärna hamna i fängelse för brott.

Ett annat exempel som Åhre-Älgamo tar upp är en 18-årig kvinna som är född i Sverige men vars föräldrar kommer från Kosovo. Enligt flickan är hennes pappa den som bestämmer i huset och mamman håller med honom i allt. Det är ofta bråk om att dottern vill gå på disco, resa, umgås med vänner, flytta hemifrån och studera på annan ort.

Den unga kvinnan har nu en svensk pojkvän som hon menar att föräldrarna aldrig kommer att acceptera. Då de hörde talas om pojkvännen kallade de henne hora och menade att hon hade förstört hela familjen. Modern har också vid ett tillfälle sagt "vi får se om dina farbröder låter dig vara tillsammans med en svensk." Hon hoppas att det bara är tomma ord men är livrädd för vad som kan hända och har sagt till Åhre-Älgamo att "om de inte skadar mig gör jag det." Hon sade också att hon vill kunna vara tillsammans med den man som hon älskar och inte gifta sig med någon som får hennes föräldrar att se bra ut i andras ögon.

Till slut meddelade den här unga kvinnan att hon var redo att ta steget bort från sin familj, och hon blev då

omedelbart omhändertagen av sociala myndigheter eftersom hennes situation var så allvarlig.

Vidare talar Åhre-Ålgamo om en 17-årig syriansk tjej som kontaktat henne efter att hon fått en biljett till Syrien av sina föräldrar för att åka dit och gifta sig. Kvinnan hade underförstått blivit hotad till livet om hon går sin egen väg istället för föräldrarnas. Till slut rymde hon med sin svenska pojkvän varpå hon fick stöd av sociala myndigheter, men inte pojkvännen. Varför stöttar man inte honom? Bättre kontaktperson och stöd för den här unga kvinnan finns inte, menar Åhre-Ålgamo.

Till sist tar Åhre-Ålgamo upp några av sina önskemål på det här området. Hon vill att man skall ta till krafttag i lagtexterna och skydda både flickor och pojkar mot exempelvis tvångsäktenskap. Det behövs även ett centralt ansvar när det gäller skydd och medling efter en eventuell rättsprocess, och det är viktigt att ingen av de inblandade faller mellan myndigheternas stolar.

Skyddat boende och stödprogram med olika skyddsklasser är en annan nödvändig åtgärd. I dessa skyddsprogram skall också ingå mental och fysisk träning. Hotade flickor och kvinnor måste få lära sig hur de kan föra sig ute i samhället på ett säkert sätt.

Åhre-Ålgamo framför också en önskan om att Rikskriminalen får medel för minst två fasta tjänster som arbetar med denna problematik på heltid, samt att Domstolsverket tar tag i sina interna utbildningar.

Dilek Baladiz, fältassistent, Fittja

Dilek Baladiz är utbildad socionom och arbetar som fältassistent i Fittja, där hon främst jobbar med barn och ungdomar i åldrarna 10-16 år. Till största delen är det förebyggande arbete, bland annat med tjejgrupper. Dessa tjejgrupper fyller en viktig funktion för flickorna genom att de kan tala med andra om saker som är svåra att diskutera hemma, till exempel kärlek.

Baladiz betonar att alla familjer är olika trots den generalisering hon kommer att göra i sitt anförande. Hon säger också att Pela och Fadime är extrema fall men det finns många flickor som mår psykiskt dåligt. Vidare berättar Baladiz att den största gruppen invandrare i Fittja är turkar, varav många vuxna endast kommer i kontakt med svenskar i officiella sammanhang. De har inga svenska vänner och detta leder till ett utanförskap i samhället. Många håller fast vid traditioner ifrån ursprungslandet och en del blir mer traditionsbundna när de kommer till Sverige. Närheten till landsmän och släktingar skapar en isolering där grupptryck och social kontroll, som går ut över flickorna, är vanlig.

Baladiz talar om en kurdisk flicka i årskurs åtta som hade tillåtelse av sina föräldrar att gå och fika med sina vänner men som fick det tillståndet indraget på grund av att andra landsmän tyckte det var olämpligt och klagade inför föräldrarna. Föräldrarna kände sig hotade och flickans rörelsefrihet begränsades.

En annan flicka åkte på semester till Turkiet med sina föräldrar och hade mer frihet där än i Sverige eftersom föräldrarna inte kände sig hotade av sina landsmäns sociala kontroll.

För många av flickorna blir situationen värre i puberteten och uppåt för det är då det skall bestämmas om de skall utbilda sig eller gifta sig. Många ingår äktenskap tidigt för att flickan inte skall falla för frestelsen att ha ett förhållande innan äktenskapet. Det är inte alltid som dessa äktenskap sker under tvång utan en del flickor vill gifta sig för att det är enda sättet att få flytta hemifrån.

De flickor som bryter mot familjens regler får dåligt rykte och blir utfrysta av familj och släkt. Rykten sprids mycket snabbt, ofta tar det bara ett par dagar innan alla landsmän vet vad som har hänt och det är väldigt svårt för flickan att få bort stämpeln som 'dålig flicka'. Familjen och släkten skäms och de förlorar anseendet som en bra familj. Detta kan leda till att föräldrarna blir ännu strängare mot andra döttrar i familjen.

Baladiz menar att det även är viktigt att uppmärksamma de många flickor som bryter mot regler i tysthet, bland annat genom att erbjuda dem hjälp av kuratorer på skolorna de går i. Det är viktigt för flickorna att veta att de inte är ensamma utan att det finns andra i samma situation. De behöver få vara sig själva, prata om sina erfarenheter och hemligheter, och få förstärkning. Hon påpekar att exempelvis missbrukare och andra 'avvikare' i samhället kan få stöd, men inte dessa flickor som ofta inte har så lång väg kvar till depression och missbruk.

Baladiz påpekar också att man ska vara försiktig med att uppmäna dessa flickor till uppror. Det krävs både mod och styrka att möta alla förluster och konsekvenser, och ibland kan det kosta mer än det smakar. Detta innebär naturligtvis inte att man som professionell inte skall reagera när det förekommer hot, misshandel och liknande. Men det är enormt viktigt att hela tiden tänka på vad som är till minst skada för flickorna, och att de själva får komma fram till vad som är bäst för dem.

Det man som utomstående kan göra är i första hand att hjälpa flickorna att sortera i sitt inre kaos, visa på olika alternativ och hjälpa dem att se sina positiva sidor så att de får en god självbild och tillit till sig själva.

Enligt Baladiz går vägen till ett självständigt liv via arbete och utbildning, och det är en investering som med stor sannolikhet också välkomnas av både landsmän och majoritetsbefolkningen. Så uppmuntra dessa flickor att satsa på sig själva!

Vidare framhåller Baladiz att det är viktigt att uppmärksamma att förändringar faktiskt sker. Till exempel har det blivit vanligare att giftermål mellan olika etniska grupper accepteras av släkterna och det är också mer accepterat att turkiska kvinnor skiljer sig.

Som avslutning säger Baladiz att det inte finns några färdiga lösningar på problemet och att förändringar inte sker över en dag. Alla behöver hjälpas åt. Skolorna bör arbeta aktivt för att alla barn skall bli för jämställdhet. Detta kan påbörjas redan i låg- och mellanstadiet. Det är även viktigt att man arbetar med killar och män. Dessa

unga män är morgondagens pappor, och om de blir mer jämställda och liberala i sitt synsätt har man kommit mycket långt. Baladiz vill också betona att professionella som möter de utsatta flickorna och kvinnorna bör samarbeta för att hitta nya vägar och strategier. Det gäller inte bara skolpersonal, socialtjänst och olika myndigheter, utan det finns många även i det övriga samhället som behöver involveras i det här arbetet. Arbetsgivare kan bidra genom att sluta diskriminera invandrare och istället hjälpa dem att integreras på arbetsmarknaden, och bostadsförmedlingar kan se till att inte alla slussas in i samma områden. Invandrarföreningar behöver också ta de här flickorna på större allvar och stötta föräldrarna att ge sina barn mer frihet. Listan på nödvändiga åtgärder kan göras mycket längre, framhåller Baladiz. Man har blundat länge i Sverige, men börjar vi arbeta aktivt idag är situationen bättre om 20 år.

Frågor och kommentarer från publiken

Halale Taheri, ordförande för Förbundet för Försvar av Kvinnors Rättigheter i Kurdistan:

- Hur skall man hjälpa de flickor som försvinner ifrån Sverige för att ingå äktenskap i hemlandet att komma tillbaka?

Kickis Åhre-Älgamo:

Generellt är det största problemet när flickor och kvinnor förs utomlands att de ofta har dubbelt medborgarskap eller bara har uppehållstillstånd i Sverige. Det innebär att deras gamla hemland kan hävda att flickorna fortfarande är till exempel irakiska eller turkiska medborgare, och då är det tyvärr väldigt svårt för myndigheter att göra något.

Karin M Larsson, Migrationsverket:

- Har ni någon konkret idé om hur man får människor med utländsk bakgrund intresserade av svensk kultur, och hur man skall motivera människor att flytta till orter där de inte har någon släkt eller vänner?

Dilek Baladiz:

Långsiktiga lösningar är vad som gäller även här. Det är till exempel viktigt att få in invandrare på arbetsmarknaden så att de träffar svenskar på en jämlik nivå, det vill säga i situationer där man inte är klient, patient osv, så att de naturligt kan skaffa sig svenska vänner.

Vad gäller bostadsfrågan är det en myt att invandrare alltid vill bo tillsammans, det finns redan massor av familjer som vill flytta från sina bostadsområden men som inte kommer därifrån. Man kan inte heller skylla på den nuvarande bostadskrisen för detta har pågått ganska länge. Bostadsförmedlingar måste öppna sina dörrar och stötta invandrare aktivt. Kan några familjer få chans att föregå med gott exempel och tala gott om svenska familjer, kommer många fler att våga söka sig utanför den egna kretsen.

Representant för Riksdagens EU-nämnd:

- Hur ställer sig Dilek Baladiz i sin yrkesroll till hur man talar med fäder, bröder och söner? Hur går man tillväga i kontakten med dem?

Dilek Baladiz:

Dessvärre har jag inte varit i kontakt med så många fäder i mitt yrke som fältassistent, däremot tidigare som socialsekreterare. I det nuvarande arbetet möter jag många mammor och försöker att hjälpa flickorna indirekt genom att tala med deras mödrar om att ge flickorna större frihet. Fäderna är mycket svårare att komma i kontakt med, de sitter på turkiska föreningar i Fittja och det är inte alldeles lätt att som kvinna gå in och prata med dem. Det kan göra mer skada för mig i min yrkesroll än nytta för flickorna.

Trygve Hansen, FUF-medlem:

- Det finns mycket som var och en av oss svenskar kan göra, exempelvis att försöka prata lite med de människor av utländsk härkomst som man möter i vardagen. Ibland vågar man inte, men det leder ofta till trevliga bekantskaper.

En fråga också till Dilek Baladiz: Finns det svenska manliga fältassistenter som kan ta kontakt med män i turkiska föreningar?

Dilek Baladiz:

Ja det finns det, och de manliga fältassistenterna har börjat ett samarbete med turkiska föreningar i Fittja men de har inte pratat så mycket om just dessa frågor ännu. Det har i alla fall hittills resulterat i att fler turkiska föräldrar börjat nattvandra i området vilket är väldigt bra.

Dilsa Demirbag-Sten:

En kommentar angående frågan till Dilek Baladiz om vilken typ av samtal man kan föra med föräldrar till utsatta flickor: Sådana samtal pågår, till exempel inom Orienthälsan som har samtal med den iranska invandrargruppen. Men för att detta skall ske krävs att någon lyfter fram de familjer som har problem, och det händer inte alltid. Många föräldrar vill inte söka hjälp eftersom det faktum att man har problem kan upplevas som något väldigt skamligt. Men min personliga åsikt är att det finns mycket som kan göras för att skapa samtal, åtgärder som

behöver göras samtidigt på olika plan. Segregation, hög arbetslöshet och andra konsekvenser av den dåliga integrationspolitiken måste självklart avhjälpas, men det löser tyvärr inte alla problem. Den egna gruppen måste också ta ställning för alla människors lika rätt och som Dilek Baladiz sade tidigare behöver de goda exemplen lyftas fram och stöttas.

Baker Ahmed:

Ett klargörande till Kickis Åhre-Älgamo angående etnicitet i hedersmordsfall: Fadime skulle ha mördats även om hennes pojkvän var kurd. Det centrala i hedersrelaterat våld är inte den etniska tillhörigheten utan kvinnans sexualitet. I Iran, Irak, Turkiet, Pakistan och andra länder dödas kvinnor inte för att mannen hade annan etnicitet, utan kvinnans sexualitet är grunden.

En fråga också till Kickis Åhre-Älgamo: Du nämnde att din tjänst kommer att upphöra i februari - innebär detta att allt arbete som påbörjats inom polisen nu har implementerats i organisationen och att det finns krafter som kan föra arbetet vidare, eller ska det upphöra helt och hållet?

Kickis Åhre-Älgamo:

Jag instämmer helt i åsikten att hedersmord har med kvinnans sexualitet att göra. Vad gäller mitt arbete vid Rikskriminalen löper tjänsten ut i mitten av februari och man skall nu ta ställning till om den skall förlängas eller inte. Mitt uppdrag, som bland annat innebär att utbilda 16 500 poliser om de här frågorna, har jag som sagt inte hunnit med eftersom det varit så många akuta ärenden att ta hand om. Mitt önskemål är därför att få tjänsten förlängd och att få stöd i arbetet.

Ett mångkulturellt Sverige utan hedersförtryck - vilka förändringar krävs?

Nicklas Kelemen, Dialogprojektet, Rädde Barnen

Eftersom majoriteten av Er inte känner till Dialogprojektet skall jag först med några ord beskriva vår verksamhet. Därefter kommer jag huvudsakligen att ägna mig åt Fadimes minne och det budskap hon framförde här för ett år sedan, och som ännu idag inte är hörsammat. Jag skall även försöka att beskriva hur konsekvenserna av den obefintliga svenska integrationspolitiken drabbar många unga flickor vars familj lever efter kyskhets- och hedersetikens normer.

Dialogprojektets syfte är att väcka intresse bland invandraringorganisationer för frågor rörande våld mot barn och kvinnor i ett jämställdhetsperspektiv. Det handlar om att aktivera organisationernas sociala och kulturella kompetens. Vi är tre män, med tre olika utgångspunkter. Vidar Vetterfalk fokuserar på pojkars behov av positiva manliga förebilder, Björn Hoffman på den moderna papparollen, och jag själv på våldskulturers betydelse i pojkars uppväxt. Målet är förutom att tala med män om saker som män inte brukar tala om, speciellt inte invandramän med svenskar, att organisationerna själva skall starta egna jämställdhets- och våldsförebyggande projekt. Våra frågor är universella och har inget med kyskhetsetikerna att göra.

Konflikterna vi möter på fältet och det jag kommer att beskriva gäller INTE majoriteten av invandrare utan vissa minoritetsgrupper som vi möter i segregerade förorter bland dem som upprätthåller kyskhetsprincipen beträffande könsroller hos tonåringar. Att de råkar vara 'invandrare' i Sverige saknar betydelse i detta sammanhang.

Några viktiga konflikter som i allmänhet inte är diskuterade är följande:

1. Förbudet mot aga - många vi möter anser att denna lag, som enbart finns i tio länder, är felaktig. De menar att den tar ifrån föräldrarna makt över barnuppfostran.
2. Jämställdhet, inom familjen och samhället - många anser att jämställdheten har gått för långt i Sverige, ett land som liknar en kvinnodiktatur.
3. Religion - Sverige betraktas som sekulariserat och många anser det vara fel att inte tro på Gud. Uppfattningen att kvinnor inte får bli religiösa ledare är vanlig.
4. Sexualitet - en tabufråga, den största och för många del möjligen olösliga krocken.

Det är inte sex i sig utan kärleken som är förbjuden - där sex ingår så klart. I det västerländska samhället är den dominerande normen att kärleksrelationer före äktenskapet är normalt och många föräldrar blir fundersamma om deras dotter inte har en pojkvän. En del flickor känner därmed press på sig att visa upp en pojkvän. I större delen av världen utanför väst (Kina, Indien, etc.) dominerar den traditionella kyskhetsetikerna, där kärleksrelationer före äktenskapet är förbjudna. 'De andra' betraktas ofta som lösaktiga, precis som Fadime Sahindal berättade om sin släkt. När hon blev skjuten, detta står i domstolsprotokollen, blev hon skjuten just med dessa ord: "hur vågar du komma in i min familj, din hora!" Det handlar om en etik som är helt olik de individrelaterade jämställdhetsnormerna.

Inför förra årets konferens "Integration - på vems villkor?" den 20 november anlände Fadime med sin väninna Malin till Stockholm. Under ett långt samtal med Fadime framför hennes hotell ryckte hon med upprörd ton i min kavaj och sade till mig: "Du måste förklara för svenskarna att vår utsatthet inte handlar om arbetslöshet, det handlar om kulturen, den är lika stark som en sekt!" Varpå jag svarade: "Du, det här är inte min uppgift, jag blir ändå inte trodd, ni får göra detta själva. Min uppgift är att föra samtal med era fäder och bröder..."

Videoillustration från Rapport, SVT

Dagen efter mordet på Fadime Sahindal visar en grupp män i Fittja förståelse för fadern som dödade henne och fördömer inte mordet entydigt. Skulle det handla om ett fåtal sådana män skulle Sara, Pela och Fadime fortfarande leva. Dessutom skulle de många hundratals flickor som enligt de första undersökningarna (i Malmö, Göteborg och Stockholm) redan är bortjagade ifrån sina familjer ha kunnat stanna hemma hos sina föräldrar.

Vi möter dem som uppmanar oss att vi själva och även svenskarna i allmänhet bör återgå till kyskhetsetikerna, som säger att Sverige har tagit deras barn ifrån dem, att Sverige vill assimilera invandrarna, att man inte skall gifta sig med svenska flickor (de är däremot okej att ligga med). Vi möter dem som säger att Fadime inte borde ha skjutits men däremot förskjutits därför att hon kränkte kulturen och traditionen, och vi möter dem som går ännu längre och uppriktigt menar att fadern hade rätt.

Inga män, inga fäder bland våra seminariedeltagare har dött eller fått hjärtattack av våra samtal och debatter. Tvärtom, den absoluta majoriteten har varit oerhört positiva och tacksamma över att äntligen få tala ärligt om saker som män inte brukar tala om. Ett enda fall kommer jag däremot aldrig att glömma. Det var när Vidar Vetterfalk vid ett seminarium ställde följande fråga till en grupp tonårspappor som bara varit i Sverige i några år: "Vad skulle du göra om din dotter i 17-årsåldern kommer hem och annonserar att hon har en pojkvän, som hon inte vill gifta sig med men åka till Gotland och tälta en vecka med?" Gruppens allmänna omdöme var att dottern borde förskjutas medan en av papporna, en riktigt trevlig man, hamnade i något slags ångesttillstånd. Han tog frågan på djupaste allvar och uttalade eftertänksamt men tydligt domen: "Då skall hon följa Fadimes öde..." Han sade också att det var både viktigt och spännande att arbeta med Dialoggruppen men denna enda fråga fick vi absolut inte ställa!

Vi visste kanske även före mordet på Fadime, att den frågan är just den viktigaste fråga man borde ställa till alla som lever efter hedersetikens normer men kanske av respekt för det främmande vågade vi aldrig ställa den. Jag berättar detta för att vid det tillfället kommer någonting klarna för oss. Vad som egentligen sker är att Sverige, det må vara oavsiktligt, helt enkelt lurar dessa människor. Hur skall de som fördömer Fadimes beteende som horeri få veta och förstå att det bara är normalt beteende i det nya landet? Många umgås bara med sina egna landsmän och såväl i den svenska introduktionen som i egna etniska föreningar och samfund ser man till att alla känsliga frågor om synen på barn, kvinnor och jämställdhet, som borde diskuteras tillsammans med svenskar, hålls borta. För tydlighetens skull låt mig vända på saken; jag landar i det vackra landet Sri Lanka och chockeras av att kvinnorna helt och hållet är borta från städernas blommande kvällsliv. Affärer, barer, kaféer är fyllda med män. Om jag nu bosätter mig där och inte får en ordentlig och övertygande utbildning om fördelarna med den könsapartheid som råder är det helt säkert att jag kommer att motarbeta systemet. Med gedigen utbildning kunde otaliga tragedier ha förebyggts här i Sverige. Varför saknas dessa utbildningar? Handlar det om svenskar- nas rädsla för konfrontation eller främlingskap eller ett noga dolt förakt mot dessa människor?

Vad är det då som sker idag?

En pyramid ritas upp som visar att alla hjälpinsatser som integrationsminister Mona Sahlin satt igång fokuserar på flickor som redan råkat ut för tragiska situationer. Ett långsiktig förebyggande arbete existerar inte mer än i form av punktinsatser drivna av några få eldsjälur. Detta är inte integrationspolitik utan katastrofhjälp i Röda Korsets anda. Bland just dem som upprätthåller hedersetikerna sker knappast någon integrationsprocess alls.

Den 8 juni 2001 medgav integrationsministern på ett modigt sätt sveket mot de flickor vars familjer upprätthåller hedersetikerna. Vissa har anklagat henne för 'kulturimperialism' men ingen högt uppsatt politiker har vågat visa samma mod. (En del väljer hellre att jämföra svenska män med talibaner).

I det klimatet fortsätter sveket mot flickorna; inte längre mot dem som redan har råkat ut för tragiska situationer utan mot den stora majoriteten av flickor som slits mellan två motsägande etiska normsystem.

Varför händer nästan ingenting?

Jag skall försöka förklara med en anekdot som berättades av en svart kvinnlig jurist i Boston.

En svart man är sent på natten, en aning berusad, på väg hem. Han stöter ihop med en lyktstolpe, slår sig ordentligt, backar två steg och skriker till mot stolpen: "jävla rasist!" Med andra ord, den minsta krock för en invandrare oavsett varifrån krocken kommer betyder att han anklagas för rasism. Översatt till en svensk miljö blir scenen så här; hedersetikerna kommer från höger, vid hörnet står integrationspolitiken, men innan krocken sker får hedersetikerna en kram av integrationspolitiken som säger: "oj stackare, du är ju så segregerad, lugn, vi ordnar saken..."

Mötet uteblir - segregationen består ändå.

I praktiken är nästan alla våra seminarier bland manliga organisationer ett absolut första försök att överbygga motsättningar mellan den föräldrade traditionella och den individrelaterade synen på barnuppfostran, kvinnos- och mansrollen. Vi har kommit överens med ledare i alla de nio invandrarorganisationer vi arbetar med (kanske blir det elva organisationer snart) att två saker under inga omständigheter kan accepteras, nämligen hot och förakt. Föräldrar får inte hota döttrar som vill leva 'västerländskt' och ingen får förakta 'de andra' som har en eller flera kärleksaffärer före äktenskapet.

Trots att vi seglar i motvind har vi ändå lyckas initiera processer som oundvikligen medför självgranskning. Det mest imponerande som jag sett var i en av våra samarbetspartners senaste årsrapport. Den kommer från St. Jacobs kyrka i Södertälje, med nära sextusen medlemmar. I denna rapport säger projektledare Fader G. Barqasho

följande: "Ämnet jämställdhet är tyvärr ganska främmande för folk i de länder där våra medlemmar har sitt ursprung. Traditionella mans- och kvinnoroller lever kvar. Det anses inte fint för en flicka att ha många svenska vänner, för de förstör hennes 'fina värderingar'. Svenskar anses vara lösaktiga, de har pojk- och flickvänner, går på disko, dricker etc. Vi har också fått vanor som de så kallade hedersmorden, vilket kyrkan självklart starkt fördömer men som i alla fall har förekommit. Kyrkan är medveten om att många av dess egna döttrar lever ett dubbelliv." Projektet rapporterar hittills tio fall liknande Fadimes som man har kunnat lösa utan dödlig utgång.

Vi arbetar bland annat för att liknande processer skall kunna komma igång i uppskattningsvis tvåhundra organisationer och samfund där kyskhetsetik är en viktig princip. Men med den arbetsstyrka vi tillåts arbeta med idag kommer det att ta 500-600 år att klara uppgiften.

Vi behöver en kompromiss, menar jag. Sverige har redan placerat kyskhetsbältet på Etnografiska museet, men det står klart att kyskhetsetik praktiseras hos många traditionella invandrargrupper. Det finns dock de som lämnat denna etik bakom sig, vi känner flera själva.

Hittills har vi fått tre förslag för att lösa konflikten:

1. En ung kvinna i Bergsjö sade: "Integration är att mötas på halva vägen, alltså flickorna får bli halvskulder." Men vi fick inga praktiska anvisningar om hur detta skulle gå till...
2. Flera vetenskapsmän har sagt: "Det är inget att göra, det kommer att ta tre generationer."
3. Det tredje förslaget är att upprätta medborgarkontrakt där det klart skall stå vilka normer och värderingar som gäller i Sverige. Vi fick senast förslaget i Gunnared, av en upprörd invandrarlärare vid namn Alim Sagnia från Gambia, men liknande förslag har kommit från till exempel Dilsa Demirbag-Sten och Eva Moberg.

Vår eget förslag har sedan precis ett år varit följande:

Skapa en policy som medger konflikterna och få igång ett brett utbildningsprogram i flyktingmottagningar, SFI-undervisning, i skolor samt i berörda invandrarorganisationer och samfund. Först när nyckeln till kyskhetsbälten överlämnas till flickorna och de själva kan bestämma över sina liv kan vi avsluta kapitlet våld i heders namn. Detta är möjligt. Karima Linberg från Somayajouren har sagt: "Jag fostrar min dotter enligt kyskhetsetiken, men jag kommer inte att hota henne om hon inte håller sig till det." Sonia Sherefay säger: "kärleken har inga gränser, färger eller religioner och ändå är jag en god muslim." Svårare än så är det inte. Men att nå dit och att få traditionella familjer att förstå detta är en lång och svår väg. Det är många som hindrar denna integrationsprocess, som förnekar, förtiger eller förminskar konflikterna. De bidrar inte bara till att intensifiera en rad pågående och kommande familjetragedier utan bidrar också till att den redan etablerade andliga segregeringen lever vidare. Det bidrar så klart också till en ökad invandrarfientlighet. Jag tror att mordet på Fadime och den uppslitande debatt som följde, skadat oss invandrare hundra gånger mer än alla förvirrade rasisters sammanlagda ansträngningar under de senaste femtio åren.

Det är mycket oroande att alla insatser fokuseras på att rädda de utsatta flickorna. Detta kan av ren god vilja orsaka ännu flera katastrofer om inte alla insatser kompletteras med ännu större insatser bland de fäder och bröder som upprätthåller hedersetikens normer.

För ett år sedan liknade vi här i Riksdagen integrationspolitiken med den absurda teaterns mest berömda pjäs, "I väntan på Godot". I pjäsen fördriver två luffare tiden med att vänta på en betydelsefull person som heter Godot. Än idag måste jag återgå till pjäsen och speciellt de två sista replikerna där den ena luffaren säger, efter en oändligt lång väntan: "No, shall we go?" Den andre svarar: "Yes, let's go!" Och de står still! Det är svensk integrationspolitik i ett nötskal. Absurd.

Fadime hade rätt när hon menade att alla dessa tragedier kunde ha förebyggts om Sverige brydde sig om föräldrarna och vågade ta de livsviktiga diskussionerna. "Varför har ni inte integrerat mina föräldrar?" frågade hon.

I stället för ännu fler nya förslag önskar vi bara att få ett svar från integrationsministern: Är hedersetiken, som håller familjens heder mellan döttrarnas lär, ett välkommet inslag i Sverige? Ja, eller nej? Om svaret blir ett nej, hur länge skall vi då vänta på en integrationspolitik som avskaffar våld i heders namn? För detta är fullt möjligt, ifall man vill det.

Monjia Sonnius, Kvinnojouren Somaya

Monjia Sonnius representerar den muslimska kvinnojouren Somaya som funnits i drygt tre år. Jouren initierades 1999 av en grupp muslimska kvinnor som sett det stora behovet av information, rådgivning och stöd till muslimska kvinnor i utsatta situationer. Alla Somayajourens anställda är muslimer med kunskap om både islam och dess olika kulturella yttringar. Det gör att de lättare kan nå och hjälpa den grupp kvinnor som ofta har svårt att nås av det etablerade skyddsnätet. Många kvinnor vill inte vända sig till traditionella kvinnojouren, bland annat för att de i sin utsatthet känner sig annorlunda och inte orkar förklara sin religiösa och kulturella bakgrund. Somayas verksamhet finns idag enbart i Stockholm men det har visat sig att det finns ett uppdämt behov av jouren med kulturell och religiös inriktning även på andra platser i landet.

Sonnus påpekar att en muslimsk kvinnojour egentligen är en absurditet då våld mot kvinnor är förbjudet inom islam. Är det någon som använder Koranen som ett medel för förtryck kan Somayas anställda dementera detta genom att läsa upp vad som står i Koranen och hur profeten Muhammed förklarar Guds ord. De kan också tydliggöra för kvinnorna vad de har för rättigheter enligt islam.

Kvinnojouren Somaya samarbetar med imamer i Stockholm och med familjerna när och om det är möjligt. Somaya utbildar också jourkvinnor, som i dagsläget behärskar 16 olika språk. I juni år 2000 öppnade jouren det första boendet för muslimska kvinnor. Hittills har de hjälpt 250 kvinnor med boendestöd varav 100 har varit unga tjejer. De har i år fått en ny lägenhet som snabbt blivit fullbokad. Kvinnorna söker sig dit bland annat för att de fått ta emot dödsnot och hot om grov misshandel eller riskerar att föras till hemlandet mot sin vilja för äktenskap.

Somayas jourverksamhet expanderar nu successivt och Sonnius berättar att arbetsbelastningen ofta är tung och mycket pressande. Jourkvinnorna kan inte alls lägga så mycket tid och kraft på detta som de skulle vilja, och det gäller ständigt att finna nya sätt att arbeta på för att personalen inte ska bränna ut sig. Idag har Somaya även en tjejjour med telefotid 2 ggr/vecka, men det finns ingen fast telefotid på grund av att jouren helt drivs av ideella insatser. Somaya vill skapa en permanent bemannad tjejjour men det är väldigt komplicerade ansökningar som krävs för att få anslag för denna typ av verksamhet.

Det märks enligt Sonnius en säsongbetonad trend vad gäller kontakten med kvinnojouren. Många flickor och kvinnor är rädda att bli bortförda under sommaren då deras familjer besöker sina ursprungliga hemländer. Hon berättar också att antalet flickor som kontaktar kvinnojouren har ökat stort sedan förra året. Många unga kvinnor har jämfört sin egen situation med Fadime Sahindals och frågan de ställer sig är hur de själva skall kunna klara sig då inte hon gjorde det. De menar att Fadime var en stark person som ändå blev dödad.

Sonnus säger avslutningsvis att Somaya även får många samtal från män som är oroliga för sina systrar, mödrar, släktingar och arbetskamrater.

Haideh Daragahi, Kvinnors Rätt

Haideh Daragahi inleder med att berätta att det hölls ett liknande seminarium för sex år sedan, där man framförallt talade om den svåra situation som de invandramän som begår våld mot sina fruar och döttrar befinner sig i. Daragahi menar att kontrasten mellan det seminariet och dagens är ett tecken på hur långt vi ändå har kommit, men det är verkligen inte långt nog. Ännu har det inte gjorts någonting för att förebygga våld i hederns namn, utan alla insatser sker först i efterhand.

Daragahi läser ett stycke ur organisationen Kvinnors Rätts programförklaring som bland annat tar upp att etnisk och kulturell tillhörighet inte är bestämmande för en människas utveckling. Man kan ändra sina värderingar, tillägna sig nya seder och känna solidaritet och gemenskap med nya grupper och andra kulturer. En förutsättning för detta är dock frihet från religiöst eller kulturellt förtryck och tvång, något som i särskilt stor utsträckning drabbar kvinnor och ungdomar i invandrarfamiljer. Daragahi säger att många av de kvinnor och män som är närvarande vid seminariet idag är levande bevis för att det går att lämna bakom sig kulturella värderingar och föreställningar man vuxit upp med.

Många av dagens talare har lagt fram teoretiska förklaringar till hedersetik och gett förslag på åtgärder inom bostadspolitik, arbetsliv etc. Men enligt Daragahi ligger problemet i den kulturella skillnad som finns i synen på sexualitet. Det är denna som gör att en far kan gå emot sina egna mänskliga instinkter och döda sin dotter. Morden på Pela, Fadime och Sara är uttryck för den extrema formen av våld, men det finns tusentals kvinnor som kanske inte förlorar livet men får sin själ dödad.

Daragahi redogör för de två motstridiga synen på sexualitet som hon anser att våld av det här slaget har att göra med. Den första synen finns i den traditionella värld där hederskulturen är stark. Där ses sex och samlevnad som ett redskap för fortplantning, för att bevara familjen. Kvinnans kropp ingår i en ekonomisk affär mellan familjerna, och om en ung kvinna väljer sin egen man för kärlekens skull finns risk för att hela strukturen faller. I den andra kulturella synen på sex och samlevnad, den som gäller här i Sverige, är det kärleken mellan två vuxna, självständiga människor som är det väsentliga. Denna kärlek kan leda till äktenskap, men behöver inte göra det.

Det är Daragahis övertygelse att det går att bli av med hederskulturen om man verkligen vill, men det måste tas till omedelbara åtgärder. Hon uppberor den fråga som Mikael Kurkiala ställt tidigare: Är dessa invandrarflickor våra barn eller är de någon annans barn? Är de våra barn skall vi göra något nu, omedelbart. Hon betonar att de unga invandrar kvinnor och män som är tonåringar idag snart kommer att börja bilda familj, och görs inget nu har vi snart förlorat även tredje generationens invandrare. Daragahi påminner också om att Fadime Sahindal sade att om något hade gjorts tidigare skulle hon själv inte ha lidit så som hon gjorde.

Vilka åtgärder är det då som krävs? Först och främst menar Daragahi att man måste utgå ifrån att det går att förändra synen på sex och samlevnad. Skolan är den viktigaste träffpunkten. Genom skolan kan man komma i kontakt både med unga invandrapojkar och flickor, och med deras föräldrar. Daragahi framhåller också att invandramän måste prata med familjerna eftersom det är lättare för en känd, respektabel man med samma etniska bakgrund att få till stånd en dialog med föräldrarna. Hon berättar att det till exempel inom Kvinnors Rätt finns en manlig grupp som är beredd att gå ut och diskutera med familjer där flickorna har det svårt.

Vidare är det viktigt att även svenska ungdomar känner till problematiken. De måste få veta orsaker till varför exempelvis en tjej i klassen inte kan följa med kompisarna på kafé efter skolan, och de måste få veta varför man inte får låta henne bli så isolerad. Man måste också visa invandrapojkarna att även de förlorar mycket på att tillämpa den traditionella hederskulturen, och förklara för dem att ett tvångsäktenskap kan innebära en livslång våldtäkt i äktenskaps namn. Det går att argumentera och få förståelse för ett bättre förhållningssätt, en bättre modell. Här framhåller Daragahi att det är mycket viktigt att lärare, kuratorer och annan skolpersonal förstår problematiken.

Vad skall man göra direkt för familjerna? Daragahi säger att inte förrän människor har fått tillräcklig information kan man ens börja tänka i banor som att införa medborgarkontrakt och liknande. Hennes eget förslag är att det görs en film som innehåller sexualundervisning för vuxna som har en bakgrund i kulturer där hedersbegreppet är centralt. Denna film kan användas på flyktingförläggningar, i Komvux och andra instanser som kommer i kontakt med nyanlända invandrare. Den skall dessutom vara obligatorisk i landets cirka 200 invandrarorganisationer. Den här filmen kan sedan följas upp med diskussioner mellan grupper som har olika ståndpunkter.

Tills ovanstående metoder fått genomslag skall man självklart ta till åtgärder för att skydda unga hotade kvinnor på bästa sätt. Idag har det åtminstone öppnats en tjejjour i Stockholm med 8 platser, men det behövs många fler, menar Daragahi. Dessutom krävs det utbildade fosterfamiljer där flickorna kan få vägledning, trygghet och framför allt kärlek. För de flickor som har tvingats lämna sin familj måste få mycket mer än tak över huvudet och skydd, det måste finnas andra som så långt som möjligt kan ersätta den förlorade familjen.

Daragahi avslutar med att upprepa vad hon sagt tidigare: Det är bråttom. Vi har inte mer tid, åtgärderna måste göras nu!

Frågor och synpunkter från publiken

Cecilia Wikström, riksdagsledamot för folkpartiet:

- Nicklas Kelemen har talat mycket om den snedvridna mediadebatten om hederskulturen. Hur kunde media på ett bättre sätt ha återgivit t.ex. mordet på Fadime Sahindal?

Nicklas Kelemen:

Problemet är att media skapade en debatt som fokuserar på 'vi och dem', och som polariserats mellan dem som anser att mordet på Fadime hade med kultur att göra och de som inte anser det. Detta är en helt onödig diskussion eftersom alla som är insatta vet att hedersmord liksom könsstympning är ett kulturellt relaterat våldsfenomen. Konstruktivt hade istället varit att erkänna problematiken och våga gå in på den, för att därigenom kunna hitta en möjlig lösning och förebygga problemen.

Representant för en invandrarorganisation:

- Många människor, även män, som är engagerade i olika invandrarföreningar har lämnat den här kulturen bakom sig och bekämpar hedersetikern. Även dessa organisationer behöver lyftas fram och få uppskattning för de projekt de genomför. Det finns fler än Dialogprojektet som arbetar med de här frågorna.

Representant för ett samarbetsprojekt mellan BRIS och Malmö Stad:

- Av egen erfarenhet vet jag att invandrarföreningar kan vara svåra för utomstående att komma in i. Man förväntar sig också ofta mycket av sådana invandrarorganisationer som bildats av helt andra anledningar än att diskutera våld mot kvinnor, men de kan vara helt ointresserade av att ta upp de här frågorna. Detta gäller givetvis inte alla föreningar, men i vårt projekt har det varit svårt att få till stånd en dialog. Hur ser Nicklas Kelemen på invandrarföreningars ansvar? Vad kan man förvänta sig, vilka organisationer skall man vända sig till och vilka krav ska man ställa? Hur har ni själva gått till väga?

Nicklas Kelemen:

Rädda Barnens fokus ligger på de organisationer som lever efter kyskhetstraditionen, och vi är väl medvetna om att det finns en mängd andra organisationer som gör ett mycket bra arbete och där hederskulturen inte är ett problem. Men de invandrarorganisationer vi vänder oss till är sådana som står upp för ett totalförbud när det gäller fria kärleksrelationer före äktenskapet och som predikar detta. De har, menar vi, ett ansvar att se till att inget hot mot flickorna och inget förakt mot svenskar får förekomma. Kan vi få dem att ta det ansvaret och börja jobba med de här frågorna för att överbrygga krockarna, är min åsikt att hedersrelaterat våld inte längre kommer att finnas. Naturligtvis måste det arbete vi och andra organisationer gör kombineras med SFI-undervisning o.s.v.

Representant för ett samarbetsprojekt mellan BRIS och Malmö Stad:

- När det gäller att slussa ut invandrantjejer som levt i skyddat boende eller på annat sätt inte kunnat stanna kvar i sin familj, anser Somaya att stödfamiljernas etniska/kulturella bakgrund är viktig?

Monjia Sonnius:

Det beror på omständigheterna, framför allt på vad flickan önskar. En del av de kvinnor som söker sig till oss blir illa behandlade eller hotade för att de inte vill följa traditionerna, medan andra blir illa behandlade för att de vill söka sig till islam men bor i en omgivning där den religionen och kulturen inte är accepterad. Vi försöker arbeta så att vi ser till de enskilda behoven hos flickorna och kvinnorna. Vissa vill få hjälp och stöd av människor som har kunskap om islam och då kan det vara bra med muslimska familjehem. Men familjehem är överhuvudtaget en bristvara i Sverige idag, och familjehem med muslimska värderingar är ännu färre. Det finns en stor omedvetenhet bland muslimska församlingar och liknande om vad ett familjehem är och varför de behövs. Vi blir därför mestadels hänvisade till de få behandlingshem och stödfamiljer som finns, men de gånger vi har möjlighet att påverka försöker vi åtminstone berätta vilka önskemål flickorna själva har.

Röda Korset-aktivist:

- Hur utsatt måste man vara för att söka sig till Somaya? Är det bara om det förekommer våld i familjen och man vill komma ifrån den eller kan man söka sig till er ändå för att få stöd?

Monjia Sonnius:

Man kan alltid ringa till oss av alla möjliga olika orsaker och fråga om precis vad som helst. Utifrån ett sådant samtal kommer man sedan gemensamt fram till om personen behöver stöd i form av skyddat boende, stödsamtal eller hjälp på annat sätt. Vi finns också på internet: www.somaya.nu. Där kan man hitta mycket information om vad Somaya gör och vad vi finns till för.

Rosita Runegrund, riksdagsledamot för kristdemokraterna:

- De bröder och andra manliga anhöriga som ringer till Somaya, hur leder man dem vidare? De måste ju själva få hjälp.

Monjia Sonnius:

Det är naturligtvis inte en alldeles lätt fråga, men det vi gör är att uppmuntra pojkarna att stå på sig och försöka påverka situationen i familjen så att kaos och trauman kan undvikas. I första hand är det alltså stöd genom samtal, och kan vi hänvisa dem vidare till en moské, församling eller olika stödpersoner gör vi självklart det.

Haideh Daragahi:

- Det är mycket viktigt att påpeka för alla närvarande men särskilt för de politiker som är här idag, att Sverige borde ändra asylrätten så att den inbegriper rätt att stanna för de kvinnor som tagit sig hit för att de i sitt land är förföljda på sexuell grund. Lagen respekterar inte dem idag, och detta vore en oerhört viktig symbolfråga både för de invandrare som är här i Sverige och ur medmänsklig synpunkt.

En fråga till Monjia Sonnius: Vad ger ni för råd till en tjej som vill ha ett sexuellt förhållande med sin pojkvän; har hon rätt till det eller avråder ni henne?

Monjia Sonnius:

Det råder religionsfrihet i vårt land vilket vi inom Somaya naturligtvis ställer oss helt bakom, man kan inte tvinga någon att tro eller bete sig på något särskilt religiöst sätt. Somaya är till för alla som ringer till oss, och vi dömer eller fördömer inte någon utan försöker ge den hjälp och stöd som varje individ behöver. Vi håller inga predikningar om vad vi anser att man borde göra, men däremot förklarar vi våra egna värderingar och ståndpunkter för dem som undrar. Vi kallar oss inte för muslimsk kvinnojour för att vi vill frälsa världen eller tala om islams förträfflighet vid varje givet tillfälle, utan vi arbetar som vilken kvinnojour som helst, men vi har kompetens att ge stöd till de muslimska kvinnor som inte vill söka sig till andra jourer.

En gemensam politik mot våld i hederns namn - finns det?**Diskussion mellan företrädare för samtliga riksdagspartier i RFSUs tvärpolitiska SRHR-grupp (Sexuell Reproaktiv Hälsa och Rättigheter)**

Carina Ohlsson (s)

Gustaf Fridolin (mp)

Catharina Elmsäter-Svärd (m)

Ulla Hoffman (v)

Rosita Runegrund (kd)

Cecilia Wikström (fp)

Annika Qarlsson (c)

Frågeställare:

Baker Ahmed, frilansskribent

Kike Varshovi, studerande

Vidar Vetterfalk, Rädda Barnen - Dialogprojektet

Yvonne Hirdman, professor i historia Stockholms Universitet

Annika Åhnberg, ordförande för Rädda Barnen och moderator för dagens seminarium, inleder med en öppen fråga till samtliga politiska företrädare. Frågan lyder: Är hedersetikerna välkomna eller inte i Sverige?

Carina Ohlsson (s), som också är ordförande i Sveriges Kvinnojourers Riksförbund, börjar med att säga att den här seminariedagen varit mycket lärorik och givande. Vad gäller hedersetikerna menar hon att den har skapat större problem i Sverige än vad vi kanske förstod i ett inledningsskede. Hon anser också att effekterna av den är oacceptabla och att detta måste vara en förutsättning för allt arbete med de här frågorna. Förtryck kan aldrig accepteras.

Catharina Elmsäter-Svärd (m) menar att heder och etik i sig är något positivt men när dessa begrepp blir en ursäkt för de brottsliga handlingar vi kunnat bevittna på senare år har det gått för långt. Allt våld som sker i hederskulturens namn är kriminellt och oacceptabelt.

Ulla Hoffman (v) påpekar att hederskulturen redan finns i Sverige och det är här vi måste handskas med den. Det gäller oavsett vilken etnisk bakgrund en eventuell förövare har. Hoffman vill i detta sammanhang påminna om att cirka 30 kvinnor varje år misshandlas till döds av sina svenska pojkvänner eller makar. Vad som hänt i

Sverige är, enligt Hoffman, att jämställdhetspolitiken idag inte omfattar andra än etniska svenskar. Det som tidigare benämndes som 'kvinnopolitik' är numera 'mångkulturella frågor', och asylsökande kvinnor uppmärksammas överhuvudtaget inte. Ett viktigt steg är därför att se till att jämställdhetspolitiken börjar gälla alla kvinnor som befinner sig i Sverige. Sammanfattningsvis säger Hoffman att hedersetikerna finns i många olika sammanhang, bland invandrare såväl som etniska svenskar, och det är de patriarkala strukturerna som är grundproblemet.

Rosita Runegrund (kd) håller med föregående talare om att hedersetikerna redan gjort sitt intåg i Sverige. Hon vill också göra en åtskillnad mellan heder och etik, som hon menar är helt olika begrepp. Runegrund säger även att människor med olika kulturer är välkomna till Sverige, men hederskulturen såsom den skildrats idag kan hon och hennes parti inte stödja.

Annika Carlsson (c) anser även hon att alla kulturer är välkomna till Sverige men här gäller de svenska fri- och rättigheterna för alla. Hedersetikerna överträder dessa rättigheter och blir därmed oacceptabel.

Cecilia Wikström (fp) menar att hedersbegreppet inte kan godtas ens som ett begrepp. Hon säger vidare att det är dags att tala klarspråk, att man börjar tala om vad hederskulturen egentligen handlar om. Den döljer i själva verket hot och övergrepp mot kvinnor och dessa våldshandlingar skall tydligt fördömas. Dessutom anser Wikström att man bör minnas att det som kallades kyskhetskulturen inte alls är så avlägset från vår tid ens här i Sverige. Det är inte länge sedan som utomäktenskapliga barn stämplades ut och deras mödrar traumatiserades, för att ta ett exempel. Mycket i vår kultur är också patriarkalt färgat, men det innebär inte på något sätt ett försvar av hedersetikerna för den handlar inte om heder utan om våld, övergrepp och förtryck.

Gustav Fridolin (mp) instämmer i att det patriarkala förtrycket, som i sin yttersta form handlar om våld mot kvinnor, aldrig är välkommet i Sverige oavsett vem som gör sig skyldig till det. Och när hedersbegreppet används som en förevändning för detta förtryck måste det motarbetas. Liksom Hoffman menar Fridolin att ett led i detta är att jämställdhets- och sexualpolitiken innefattar alla i Sverige, och att de blir centrala i integrationspolitiken på ett helt annat sätt än vad som är fallet idag.

Efter denna inledande fråga lämnas ordet över till frågeställarna som presenterar sig och formulerar varsin fråga. Först ut är Vidar Vetterfalk som börjar med att berätta om sitt arbete med Dialogprojektet, Rädda Barnen. Genom detta arbete har han fått möjlighet att komma in i mycket starkt patriarkala grupper där männen knappt har någon kontakt alls med svenskar. Vetterfalk menar att det krävs oerhört mycket för att som svensk våga arbeta med dessa frågor och att få chans till samtal med männen. Han har därför viss förståelse för att det tagit integrationsminister Mona Sahlin och andra så lång tid att ta upp frågan, även om det inte är förlåtligt. Som flera talare påpekat under dagen klarar sig invandrarflickor och kvinnor väldigt bra i Sverige bara man arbetar med männen. Vetterfalk anser att det därför i första hand är mycket viktigt att lyfta fram de män med invandrarbakgrund som har kompetens och förtroende att nå de patriarkala grupperna, så att dessa män kan bygga broar till det svenska samhället. Hans fråga blir följande: Vad tänker riksdagsledamöterna göra politiskt för att stödja de män som vågar utgöra länken mellan den egna etniska gruppen och det svenska samhället?

Cecilia Wikström (fp) citerar Nalin Peggul som sagt att man måste vara lite listig och 'gå bakvägen' via redan etablerade nätverk. Genom att knyta kontakter med kända personer och förebilder inom den etniska gruppen, i t.ex. företag, föreningar och annat, kan man få möjlighet att diskutera hedersproblematiken och öppna dörrar till det svenska samhället.

Rosita Runegrund (kd) vill lägga fokus på familjens betydelse. Hon menar att familjer skall integreras i samhället direkt när de anländer till Sverige, man skall inte vänta tills de fått uppehållstillstånd. Påverkan skall heller inte bara komma uppifrån, via myndigheter osv, utan bör främst komma underifrån genom olika kanaler. Runegrund poängterar också att debatten måste nå även de yngre pojkar som ännu inte bildat familj. I det sammanhanget spelar skolan en viktig roll. Avslutningsvis säger hon att det går att göra mycket så länge det finns en politisk vilja att förändra.

Ulla Hoffman (v) talar om det väsentliga i att vuxna män från invandrargrupper möter andra män, och där utgör arbetsplatser en viktig länk. Det gäller därför att se till att så många som människor som möjligt har ett arbete att gå till. Vidare måste skolan arbeta aktivt för att ändra värderingar och synsätt hos unga invandrarkillar men också hos de svenska barnen; även svenska flickor utsätts för obehagligheter i skolan. Överhuvudtaget är det viktigt att skapa fler mötesplatser i samhället där människor kan mötas över etnicitets- och generationsgränser.

Catharina Elmsäter-Svärd (m) framhåller att mycket av det som kan göras politiskt också är sådant som alla människor i samhället kan göra som individer. På riksdags- och regeringsnivå handlar det om att se till att de lagar som redan finns idag efterlevs och att de skyddar alla människors rättigheter. Det handlar också mycket om ekonomi, att förmedla mer resurser till de aktörer som arbetar med dessa frågor. Här knyter Elmsäter-Svärd an till vad Kickis Åhre-Älgamo tidigare berättat om sin egen projektjänst som löper ut i februari 2003 trots att det egentligen skulle behövas två heltidstjänster för det arbete hon utför. På kommunal nivå menar Elmsäter-Svärd att det måste finnas ett samarbete mellan myndigheter och organisationer så att de strävar åt samma håll. Till exempel bör man kunna ställa samma krav på alla grupper och föreningar som får offentliga medel, oavsett deras etniska sammansättning eller verksamhetsområde. Har man ställt dessa krav kan man också politiskt se till att de efterlevs och vidta åtgärder när så inte är fallet. Slutligen säger Elmsäter-Svärd att frivilligorganisationer är

väldigt viktiga i det förebyggande arbetet och därför måste regeringen vara tydlig med ekonomiskt stöd och andra resurser. Kommunerna måste också visa att de verkligen vill satsa på grupper som t.ex. Dialogprojektet.

Gustav Fridolin (mp) vill först poängtera att detta inte bara är en kvinnofråga utan minst lika mycket en mansfråga, och det gäller att förändra den rådande mansrollen. Vidare tar han upp ett antal olika perspektiv som han menar behöver lyftas fram. För det första måste man arbeta på alla fronter, såväl mot individer som föreningar och företag. Det gäller också att råda bot på den kortsiktiga projektkultur som råder idag vilken får till följd att viktiga frågor försummas i och med att projekt avslutas så fort de börjat bära frukt; detta på grund av resursbrist. Viljan och engagemanget för det långsiktiga perspektivet måste alltså till. Slutligen bör myndigheter ge ekonomiskt och politiskt stöd till de förebilder som kan tala om hederskulturen i olika grupper och utgöra bryggor till det svenska samhället. Sådana personer liksom de utsatta flickorna skall också få stöd från kommunalt håll, och därför menar Fridolin att kommunpolitiker och tjänstemän behöver utbildning så att de kan hantera frågorna. Han tillägger att dagens seminarium har visat bra exempel på diskussioner som måste föras även ute i kommunerna.

Carina Ohlsson (s) håller med många av de talare som framfört att alltför lite händer inom det här området. Hon menar att kunskapen och engagemanget måste öka även hos män - idag finns kunskap om de här frågorna hos kvinnorna men man når inte ut till männen. Kunskap om sex- och samlevnadsfrågor, genusvetenskap osv, är minst lika viktig som ekonomiska resurser för att man skall kunna prioritera rätt och se problemen. Vidare betonar Ohlsson skolans och familjens roll. Det behövs alltifrån lärarutbildningar till konkret arbete i skolor och fritidsverksamheter för att nå både utsatta flickor, unga killar och familjer. Avslutningsvis säger hon att det inte är flickorna som behöver lära sig hur de skall undvika att bli kränkta på olika sätt; det är pojkars och fädernas beteende som måste förändras.

Annika Carlsson (c) betonar hur viktigt det är att man talar om hur samhället ser ut redan när människor anländer till Sverige. Därigenom kan invandrare redan från början forma sitt nya liv utifrån det de har med sig och vad som gäller i det här landet. Vål fungerande mansjourer är också oerhört centrala för att stötta både män och deras familjer.

Nästa frågeställare är Yvonne Hirdman, professor i historia, som börjar med att tydligt markera att det finns en artskillnad mellan hedersrelaterade brott och andra våldshandlingar mot kvinnor. Dessa bör därför inte på något sätt likställas. Hon säger också att det finns en "luddighet" i debatten kring hedersrelaterat våld och menar att det lätt skapas en moralisk panik som förblindar och försvårar hanteringen av frågorna. De som vågar tala om hedersmord beskylls ofta för kulturrasism, men man måste kunna beskriva problematiken som den verkligen är för att kunna göra något åt den. I den diskussion som pågår idag lyfter man fram de jämställdhetsproblem som finns i Sverige som någon slags motvikt, vilket bara får till följd att debatten avlägsnas från det verkliga problemet.

Annika Carlsson (s) håller med Hirdman om att hedersrelaterat våld är någonting helt annat än problematiken kring patriarkala strukturer. I Sverige har vi förvisso också haft en kultur av att män dominerar och innehar makten, men det har aldrig varit accepterat att med våld utöva denna makt.

Rosita Runegrund (kd) instämmer också i Hirdmans åsikter och tillägger att svenska män och kvinnor har mycket att lära från invandrarnas hemländer där man ofta kommit mycket långt på det här området. Många gånger ligger dessa länder till och med före Sverige vad gäller att hantera hedersproblematiken. Det måste till en öppen diskussion och för att skapa den behöver vi hjälp utifrån.

Cecilia Wikström (fp) håller med Hirdman om att alla måste ta bort skygglapparna och sluta agera medlöpare om hedersproblematiken skall kunna åtgärdas. Den positiva syn som Haideh Daragahi och andra talare förmedlat under dagen, att det faktiskt finns möjligheter, behöver alla ta till sig. Wikström säger att de svenska lagarna är bra men efterlevnaden måste skärpas och lagarna måste gälla alla. Hedersmord skall fördömas, och man måste se flickornas utsatthet och maktlöshet ur ett rättighetsperspektiv. Alla människor har rätt till ett anständigt liv. Wikström påpekar också att Sverige har mycket att göra utrikespolitiskt eftersom hedersmord försvaras eller åtminstone accepteras i många länders lagstiftning.

Ulla Hoffman (v) börjar sitt inlägg med att i sak hålla med Hirdman om att det råder helt skilda förhållanden i till exempel Afghanistan och Sverige, och att omgivningens agerande när människor kommer till Sverige därmed är mycket viktigt. Men hon motsätter sig Hirdmans beskrivning av den pågående diskussionen och framhåller att hon själv och även andra politiker är väl medvetna om hedersproblematiken och beredda att ta till åtgärder. Hoffman avslutar med att säga att det är hennes bestämda uppfattning att vi inte längre kan gömma oss bakom mångkulturalism och se jämställdhetspolitiken som något som endast är till för etniska svenskar.

Carina Ohlsson (s) menar att dagens anföranden tydligt visat att dessa problem inte drabbar andra flickor än de som kommer från familjer med en hederskultur och att vi därmed måste våga se sanningen. I övrigt håller även hon med Hirdman.

Sist ut att svara är Gustav Fridolin (mp) som också framhåller artskillnaden mellan hedersrelaterade brott och andra brott mot kvinnor. Som Hirdman påpekat måste man därför tala klarspråk om problematiken och ta till åtgärder inom integrationspolitiken. Vidare vill Fridolin knyta an till en större diskussion som rör svensk utrikes-

politik, nämligen det faktum att Sverige okritiskt tecknar olika former av avtal med länder där hederskulturer och strukturell kvinnodiskriminering förekommer. Frågorna har således beröringspunkter med andra områden som också måste belysas.

Baker Ahmed, frilansskribent och aktiv som ombudsman bland annat för Irakiska Kvinnokommittén, börjar sitt inlägg med en historisk jämförelse av det som anses 'gå an' i samhället. När Carl Jonas Love Almqvist skrev sin berömda roman "Det går an" för 160 år sedan var det oacceptabelt för män och kvinnor att leva tillsammans utan att vara gifta; idag gäller frågan om unga kvinnor med annan etnisk bakgrund har rätt att leva som de vill i Sverige. Hittills har såväl Sveriges regering som myndigheter och intellektuella svarat nej på den frågan, menar Ahmed. Anledningen skulle vara respekten för individens kulturella och religiösa bakgrund. Enligt Ahmed finns det en tendens till att man accepterar olika kulturella uttryck i absurdum och därmed blundar för de svarta fläckar som finns inom alla kulturer. Han säger också att jämställdhet inte är etniskt betingad utan en universell mänsklig rättighet som han själv och andra kämpat för även i Mellanöstern. Men det utanförskap som är så vanligt för invandrargrupper i Sverige idag förstärker gamla hederstraditioner och förvandlar dem till en sorts identitet för dem som inte får plats i det nya samhället. Inom lagstiftningen har kränkande värderingar och seder accepterats utifrån respekt för andras kulturella eller religiösa bakgrund; unga flickor blir till exempel bortgifta utan att åtgärder vidtas. Ahmeds inlägg resulterar i frågan: Hur skall ni politiker gå vidare på det här området efter seminariet?

Catharina Elmsäter-Svärd (m) är först ut att svara och säger att hon tillsammans med företrädare för flera andra partier skrivit en motion som resulterat i att en lagändring mot barngifte, dvs. ett äktenskap där någon av parterna är under 18 år, nu är på väg. Vidare instämmer hon helt i att tillämpningen av de lagar som finns i Sverige givetvis måste innebära att inga undantag görs, oavsett nationellt eller etniskt ursprung. Elmsäter-Svärd vill också lägga in ett gott ord för boken "Handbok för tjejer" som hon menar innehåller flera goda råd för såväl utsatta flickor som skolpersonal och andra berörda. Vidare talar Elmsäter-Svärd om skillnaden mellan ofrivillig och frivillig segregation. Hon menar att det är den förstnämnda som hon själv och andra politiker måste göra någonting åt; att människor exempelvis inte kan flytta till ett annat bostadsområde eller till en annan skola.

Gustav Fridolin (mp) håller med Baker Ahmed om vikten av att lyfta fram dessa frågor ur ett människorättsligt perspektiv. Han tar upp utanförskapet som ett område som bör angräpas och där direkt lagstiftning kan vara ett sätt att komma åt problemen. Framförallt måste det föras en diskussion kring de sätt på vilka politiker indirekt bidrar till att bibehålla utanförskapet, till exempel genom att tillåta barnäktenskap. Fridolin framhåller också möjligheten att skapa samlade motioner över partigränserna för att få ett ökat tryck på frågorna kring hedersproblematiken och se till att den svenska lagstiftningen förändras. Till sist tar Fridolin upp sexualundervisningen som en möjlig väg, och talar i kritisk ton om att datakunskap har obligatorisk plats i läroplanen medan sexualundervisning får stå åt sidan. Sådan sexualundervisning bör även finnas med i SFIs undervisning.

Cecilia Wikström (fp) håller med Fridolin om sexualundervisningens betydelse och betonar även skolans roll i stort. Hon pekar också på att det arbetsmarknadspolitiskt finns mycket att göra och väljer att som exempel på detta ta upp den diskriminering som många med utländskt klingande namn möter när de söker arbete. Wikström säger vidare att man ofta stöter på patrull när man tar upp de problem som bland annat finns i den svenska integrationspolitiken, men att det ändå är alla politikernas ansvar att erkänna problemen och försöka åtgärda dem.

Ulla Hoffman (v) knyter an till den tidigare nämnda lagändringen kring barnäktenskap som hon givetvis välkomnar, men hon tillägger att det finns ett problem som lagstiftningen inte kan komma åt, nämligen de äktenskap som inte registreras officiellt utan bara välsignas på religiös väg. Hennes eget parti har därför lagt en motion om att det även skall vara kriminellt för föräldrar att gifta bort sina barn utan att registrera äktenskapet officiellt. Hoffman tar sedan upp den internationella lagstiftning som ger makar till kvinnor som endast har varit i Sverige i ett års tid rätt att avgöra huruvida kvinnan får skilja sig eller inte. Även detta måste ses över menar hon, men hittills har hon inte fått något gensvar i frågan eftersom det anses alltför komplicerat att åtgärda. Hoffman tillägger att hon är mycket tveksam till hur alla skolbarns rätt till lika behandling skall kunna tillgodoses så länge det finns friskolor i Sverige. Problemen förekommer visserligen i alla skolor, men friskolorna går inte att kontrollera på samma sätt som de kommunala.

Rosita Runegrund (kd) framhåller det förebyggande arbetet som en viktig del av åtgärderna, och poängterar att resurser måste till på det området. Hon anknyter till vad Nicklas Kelemen sagt tidigare om att ingen vågar närma sig grundproblematiken, och menar att det nu görs framsteg i och med att man börjat tala öppet om frågor som kyskhet och heder.

Kike Varshovi, gymnasiestudent, är sist ut av frågeställarna. Hon inleder med att peka på lagarnas otillräcklighet i så måtto att de slutar att gälla i kombination med vissa kulturer. Hon menar att det vuxit fram en acceptans för kulturella skillnader som legitimerar ett 'vi och dem'-tänkande. Detta innebär i praktiken att alla människor inte behandlas som jämlikar; 'de' är inte som 'vi'. Med detta vill Varshovi betona att det måste stiftas lagar som förebygger hedersmord som ett första steg. Hon säger också att politiker och andra talat mycket om vad som bör göras men frågan är vad de egentligen skall göra? Retoriskt påpekar Varshovi att "det stinker under ytan" och framhåller att precis som hon själv har vågat se problemen inte bara med ögonen utan med hjärtat måste även

politiker göra det. Hennes fråga blir: Vad tänker ni som har makten att förändra egentligen göra? Vad har ni för resurser och planer?

Gustav Fridolin (mp) håller med om att det stinker om såväl de patriarkala strukturerna som om det faktum att ingenting har gjorts för att ta itu med hedersproblematiken. Han pekar sedan på områden som är viktiga att ta itu med, t.ex. projektkulturens kortsiktighet, sexualundervisningens obligatoriska plats i skolan och SFI-undervisningen, utbildning av lärare och skolpersonal, samt vikten av att stödja mans- och kvinnojourer. Fridolin säger vidare att han personligen ser den nuvarande svenska integrationspolitiken som ett stort misslyckande. Sexual-, bostads- och jämställdhetspolitiken, som borde vara centrala delar av integrationspolitiken, har helt lämnats utanför den. Han tillägger att det under dagen framkommit flera bra förslag vad gäller översyn av lagar, hur man kan arbeta förebyggande m.m.

Cecilia Wikström (fp) säger inledningsvis att hon är imponerad över Kike Varshovis engagemang för och kunskap om de här frågorna. Det stinker inte bara under ytan, menar Wikström, det stinker också ovanför den. Det finns till exempel ungdomar i vissa invandrartäta förorter som inte känner någon vuxen person som har ett arbete. De träffar inga svenskar utan lever i en miljö som är helt avskild från det svenska samhället och där det saknas vuxna förebilder. Att bryta segregationen är således det politiskt överordnade målet, och Wikström anser att arbets- och utbildningspolitiken har en viktig roll att spela i detta. Alla människor i Sverige skall behandlas lika såväl på arbetsmarknaden som i skolan och de nuvarande lagarna måste efterlevas. Wikström säger avslutningsvis att detta inte längre handlar om att lägga plåster på såren utan att "skära upp en stinkande böld", en böld som heter bristande integration. På individnivå måste man säga till de unga flickor som lever i en så kallad hederskultur att deras heder aldrig kan tas ifrån dem, att deras människovärde alltid är okränkbart. Det handlar för oss alla om att skapa opinion och att vara på plats i förorterna för att, som Wikström uttrycker det, kunna bryta vallarna och våga ta steget före.

Annikka Carlsson (s) återkommer till den modell som Nicklas Kelemen illustrerat tidigare under dagen. Denna modell visar ett antal nivåer som drabbade flickor kan befinna sig på och de skilda åtgärder som behövs för att kunna hjälpa dem. För de hårdast utsatta krävs akuta åtgärder; hjälp att ta sig ur situationen, tak över huvudet och framförallt trygghet. För att kunna bistå den grupp som också är drabbade men som inte står under direkt hot måste det till ökad kompetensutveckling inom berörda myndigheter. Därigenom kan polis, skolpersonal och andra få kunskap och mod att både se problemen och hjälpa flickorna medan de fortfarande finns kvar i sin familjemiljö. I detta sammanhang vill Carlsson betona att det behövs fler personer med Kickis Åhre-Ålgamos kompetens och engagemang inom såväl polisen som sociala myndigheter och skola. Lagstiftningen behöver också ses över, mans- och kvinnojourerna behöver stöd och frågorna måste tas upp i skolor, föreningar och i annat mellanmänniskt arbete, så att man undviker att upprepa de skador som redan skett. Här är det första mottagandet av nyanlända invandrare mycket viktigt, liksom att se över arbetsmarknadspolitiken så att människor snabbt kommer in i det svenska samhället.

Rosita Runegrund (kd) säger att det grundläggande är att respektera människan men inte för den skull allt hon tar sig för. Vidare betonar hon återigen att vi kan lära oss mycket från andra länder och kulturer om hur man bör ta itu med de problem som finns i Sverige idag. Det Runegrund tror mest på är politisk enighet och hon menar att det finns goda förutsättningar för att detta skall kunna uppnås.

Ulla Hoffman (v) inleder med att upprepa vikten av det första mötet med det svenska samhället. Det är i detta möte som integrationen ska börja och mötesplatser skapas, men så ser det dessvärre inte ut idag. Det går emellertid att åstadkomma förändringar, och nyckelorden för dessa förändringar är utbildning och möten mellan människor. Hoffman påpekar också att alla som deltagit i dagens seminarium har tagit ställning mot våld i hederns namn, vilket skapar stora möjligheter för framtiden. Till exempel kan riksdagsledamöterna se över sina respektive motioner och komma fram till ett gemensamt agerande. Slutligen säger Hoffman att alla måste sluta gömma sig bakom mångkulturalismen och se de människor som vill bryta med traditioner och leva på ett annat sätt än den egna gruppen.

Catharina Elmsäter-Svärd (m) börjar med att ta upp något som framhållits tidigare men som är värt att upprepa, nämligen att mänskliga rättigheter även är kvinnliga rättigheter. Och för varje rättighet som skall tillgodoses krävs också att någon har en skyldighet. Denna skyldighet glöms ofta bort, menar hon, vilket gjorts tydligt under dagens seminarium där det getts otaliga exempel på hur människor förvägrats sina rättigheter. Dagens tema handlar också om frihet, vilket för Elmsäter-Svärd innebär att det på politisk väg måste bli möjligt för varje individ att forma sin egen vardag. Hon anser att det hos beslutsfattare på regeringsnivå finns en brist på hänsyn till individen som gör att människor ses som kollektiv. Emellertid håller hon med Hoffman om att det råder stor politisk enighet om att våld i hederns namn inte skall få förekomma. Elmsäter-Svärd avslutar med att ta upp några konkreta saker som hon personligen kan göra. För det första skall hon ställa en skriftlig fråga till justitieminister Thomas Bodström om de två tjänster på Rikskriminalen som Kickis Åhre-Ålgamo efterfrågat tidigare. Hon har också för avsikt att hitta användningsområden för boken "Handbok för tjejer" i sitt arbete i kommunfullmäktige i Södertälje.

Carina Ohlsson (s) säger att hon skall ta med sig det stöd och den kunskap som dagens seminarium gett henne i sitt fortsatta arbete med dessa frågor. I en skrift med titeln "Våra döttrars framtid" som hon själv tillsammans med

andra i S-kvinnors förbundsstyrelse sammanställt finns fler konkreta åtgärder som väl stämmer överens med föredragshållarnas åsikter, och Ohlsson avser därför att fortsätta arbeta med denna skrift. Med anledning av Fridolins påpekande om det kortsiktiga projektänkandet försäkras Ohlsson att hon skall arbeta för att nuvarande projekt med exempelvis kvinno- och mansjourer skall omdefinieras till permanenta verksamhetsformer. Hon poängterar också att kunskaperna måste öka inom myndigheterna för att få bukt med den rädsla som ofta präglar arbetet med frågor inom det här området. Slutligen låter Ohlsson åhörarna veta att hon skall besöka Rikspolisstyrelsen i slutet av veckan där hon tänker framföra kunskaperna från dagens seminarium till berörda personer.

Moderator Annika Åhnberg tackar samtliga talare och sammanfattar dagens seminarium genom att belysa några av de punkter som kommit fram.

För det första har deltagarna förmedlat en djupare insikt om innebörden av begreppet hederskultur, och påmint alla närvarande om att också den svenska kulturen skapar svårigheter för unga flickor. Detta har de gjort utan att på något sätt förringa den akuta situation som många flickor lever i, eller påstå att det rör sig om samma slags problematik. Vidare har talarna inspirerat alla närvarande genom att ge exempel på otaliga bra insatser som görs men som ändå inte är tillräckliga. Som Åhnberg uttrycker det skulle det behövas många hundra Kickis Åhre-Ålgamo, många hundra Dilek Baladiz, många hundra Dialogprojekt, många hundra kvinnojouurer. Väldigt mycket återstår alltså att göra, både för de politiska företrädarna och på alla andra nivåer i samhället.

Åhnberg påpekar också att männens roll fått en framträdande plats under dagen. Det har talats om invandrarpojarnas uppfostran och om vikten av manliga förebilder liksom betydelsen av invandrarorganisationer. Om och om igen har seminariedeltagarna också konstaterat att tragedierna kan förebyggas, och det har blivit tydligt att det idag finns en öppnare debatt kring frågan vilket är ett bra första steg. Men Åhnberg tillägger att rädsan paradoxalt nog också har ökat bland unga flickor sedan mordet på Fadime.

Kulturers föränderlighet är ett annat område som lyfts fram under seminariet. Detta inger förvisso mycket hopp, men det har också betonats att man måste vara uppmärksam på att just i konfrontationen mellan olika kulturer kan förändringen istället ersättas med en förstelning. Detta måste man komma till rätta med på något sätt.

Avslutningsvis poängterar Åhnberg att en dags seminarier inte är tillräckligt, och att dessa frågor behöver lyftas upp på alla nivåer i samhället. Hon väljer att upprepa vad Kike Varshovi sagt tidigare, nämligen att vi alla måste våga se och också agera med hjärtat.

Kvinnokonventionen - ett outnyttjat redskap i utvecklingssamarbetet?

3 december 2002, Sidas hörsal, Stockholm

Välkomnande och introduktion

Inger Björk, generalsekreterare, Forum Syd och moderator för seminariet

Inger Björk inleder med att presentera sig och dagens seminarium, som sammanställts för att de medverkande skall få möjlighet att tillsammans diskutera FN:s Kvinnokonvention, CEDAW.

Björk anser att finns stora möjligheter att dra nytta av konventionen i framtida utvecklingssamarbete men säger att den hittills varit ett outnyttjat redskap och därför behöver belysas i debatten kring kvinnofrågor.

Efter att dagens program presenterats ställer Björk följande frågor som övergripande teman för seminariet: Hur används Kvinnokonventionen idag? Hur kan man gå vidare för att förbättra tillämpningen av den?

Kvinnors mänskliga rättigheter och våld mot kvinnor - vilken hjälp har vi av Kvinnokonventionen och andra FN-dokument?

Diana Amnéus, doktorand i folkrätt, vid Stockholms universitet, och lärare på Teologiska högskolan

Diana Amnéus inleder sitt anförande med att säga att våld mot kvinnor är det yttersta uttrycket för könsdiskriminering och bristande jämställdhet mellan män och kvinnor. Hon påpekar också att mäns våld mot kvinnor förekommer i alla samhällsklasser, klasser och kulturer även om det tar sig lite olika uttryck i olika länder.

Det som är utmärkande för just könsbaserat våld är att det är riktat mot en kvinna just för att hon är kvinna. I vissa länder börjar våldet redan innan kvinnan är född genom selektiv abort av flickebarnsfoster. Andra exempel är undernäring av flickor, könsstympning, hustrumisshandel, hemgiftsrelaterat våld, hedersmord, påtvingad abort eller graviditet, våldtäkt och andra sexuella övergrepp.

Enligt Amnéus är ett genomgående problem med det könsbaserade våldet att få fall anmäls och ännu färre lagförs. Alla länder har dessutom inte kriminaliserat exempelvis hustrumisshandel eller våldtäkt inom äktenskapet. Polisingripanden mot våld i hemmen sker sällan och inställningen att det är en privat familjeangelägenhet är mycket vanlig. Om en man döms för våld inom äktenskapet är det ofta låg straffpåföljd.

Internationell respons mot det utbredda kvinnovåldet

Hur har man då från internationella samfundet kommit att behandla och reglera detta våld mot kvinnor? Amnéus säger att man skrämmande nog måste konstatera att det fortfarande inte finns något universellt juridiskt bindande MR-dokument som uttryckligen förbjuder könsbaserat våld; detta trots att vi har levt med de moderna mänskliga rättigheterna i över 50 år. Givetvis skall de generella MR-reglerna som finns i FN:s allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna och MR-konventionerna också gälla kvinnor. Men på grund av den tidigare uppdelningen mellan privat och offentligt, som från början var tänkt att skydda individen mot övergrepp från staten, har mycket av det könsbaserade våldet inte inkluderats bland övriga MR-övergrepp. Istället har detta våld setts som en privatsak alternativt ett kulturellt fenomen som varje familj eller land själv beslutar över.

Amnéus berättar att det var först efter flera decenniers hårt arbete av olika kvinnoorganisationer som denna fråga fick ökad uppmärksamhet på 1990-talet och började accepteras som en MR-fråga av det internationella samfundet. Idag, efter FN-konferenserna i Wien 1993, Peking 1995 och Peking +5 år 2000, har ämnet blivit allt mindre kontroversiellt som MR-fråga. Men Amnéus menar att det fortfarande finns stora brister i regleringen och det förekommer ofta normkollisioner med andra rättigheter, framförallt religiösa och kulturella sådana.

CEDAW General Recommendation No. 19 (1992)

1989 antog FN:s kvinnokommitté en General Recommendation som uppmanar samtliga medlemsstater att i sina rapporter till kommittén inkludera information om förekomsten av våld mot kvinnor och de åtgärder de vidtagit för att komma till rätta med problemet. Kvinnokommittén antog 1992 General Recommendation No. 19, som tar sikte på just könsbaserat våld, och som innebär en utvidgning av det förbud mot könsdiskriminering som finns i kvinnokonventionens artikel 1. Könsbaserat våld definieras såsom våld riktat mot en kvinna därför att hon är kvinna eller våld som får oproportionerliga effekter just för att offret är kvinna. Handlingar som resulterar i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller lidande, inklusive hot om sådant våld, samt tvång eller frihetsberövande av kvinnor, anses utgöra förbjuden könsdiskriminering. Förbudet omfattar våldshandlingar av både privatpersoner och personer i offentlig tjänst.

Kommittén fastslår i denna rekommendation att även om våld mot kvinnor inte omnämns specifikt i kvinnokonventionen innebär våldet brott mot olika artiklar i konventionen liksom mot andra generella MR-konventioner, t. ex. rätten till liv, förbudet mot tortyr, rätten till frihet och personlig säkerhet, jämlikhet inom familjen och likhet inför lagen.

Kommittén lyfter i rekommendationen fram en rad olika våldstyper och situationer som stater åläggs att rapportera om; det gäller dels vilka lagstiftningsåtgärder de vidtagit, dels andra preventiva åtgärder liksom stöd, rehabilitering och kompensations till utsatta och drabbade kvinnor. Rehabiliteringsprogram skall även finnas för männen som utövar detta våld. Staterna uppmanas vidare att utbilda polis och domstolar och andra tjänstemän för att förändra inställningen till våld mot kvinnor och bättre kunna bemöta denna typ av våld.

Amnéus säger att trots att de generella rekommendationer som kvinnokommittén utfärdar formellt sett inte är juridiskt bindande ger de viktig vägledning för staterna vad gäller tolkningen och implementeringen av kvinnokonventionen.

Wienkonferensen om de mänskliga rättigheterna (1993)

Tack vare samarbetet mellan många starka kvinnoorganisationer lyckades man under MR-konferensen i Wien föra upp mäns våld mot kvinnor högt på dagordningen. I konferensens slutdokument, som inte är folkrättsligt men såväl politisk som moraliskt bindande, fastslås att alla former av våld mot kvinnor måste undanröjas, både inom det offentliga och det privata. Särskilt uppmärksammas behovet av att lösa konflikter mellan kvinnors rättigheter på det här området och skadliga traditionella sedvänjor, kulturella fördomar eller religiös extremism. Det sägs uttryckligen att det är varje stats skyldighet, oavsett vilket politiskt, ekonomiskt eller kulturellt system den bekänner sig till, att stärka och skydda respekten för de mänskliga rättigheterna.

Deklarationen om avskaffande av våld mot kvinnor (1993)

I början av 1990-talet saknades ett internationellt MR-instrument som direkt tar sikte på just könsbaserat våld mot kvinnor. Starka påtryckningar från internationella kvinnoörelser, NGOs m.fl. ledde fram till att ECOSOC 1991 uppmanade staterna att utarbeta ett ramverk för ett sådant instrument. Ett förslag till en deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor antogs av FN:s generalförsamling i december 1993.

Amnéus förklarar att deklarationen inte är ett juridiskt bindande dokument, men kan ändå anses utgöra ett komplement till Kvinnokonventionen. I deklarationen sägs att våld mot kvinnor är ett hinder för jämställdhet, utveckling och fred och att våldet utgör en kränkning av kvinnors mänskliga rättigheter.

I deklarationen finns också en lista med olika typer av våld som kvinnor kan utsättas för. Bland annat omnämns könsstympning, våld inom familjen, hemgiftsrelaterat våld samt våld kopplat till exploatering av kvinnor, till exempel handel med kvinnor och prostitution. Staterna skall enligt deklarationen vidta alla lämpliga åtgärder för att eliminera våld mot kvinnor, exempelvis genom att ratificera Kvinnokonventionen, införa civila, straffrättsliga och administrativa straffpåföljder, samt undersöka och bestraffa kriminella övergrepp mot kvinnor. Deklarationen innehåller dessutom tydliga referenser till statens ansvar att förhindra förekomsten av sådana traditionella sedvänjor som är skadliga för kvinnor och stadgar att regeringar inte kan legitimera dessa sedvänjor på kulturella grunder.

Även FN och FN:s fackorgan åläggs att bidra till att rättigheterna främjas samt att utveckla samarbetsstrategier och riktlinjer för att bekämpa våldet, utbyta erfarenheter och öka medvetenheten genom anordnande av seminarier och möten, där även NGOs skall medverka.

Särskild rapportör mot våld mot kvinnor (1994)

Den omfattande rapporteringen om systematiska våldtäkter mot kvinnor under krigen i det forna Jugoslavien ledde till att grova kränkningar av kvinnans mänskliga rättigheter fick en ökad uppmärksamhet i början på 1990-talet.

För att komma till rätta med användandet av våldtäkter och andra brutala sexuella övergrepp som ett led i krigföringen samt annat könsbaserat våld lades det 1993 fram ett förslag om att tillsätta en särskild rapportör om våld mot kvinnor. Förslaget antogs året därpå och Radhika Coomoraswamy från Sri Lanka tillsattes som den första särskilda rapportören. Hon har under sin mandatperiod besökt ett antal länder och presenterat en rad olika rapporter där hon dokumenterat, behandlat och föreslagit åtgärder gentemot olika typer av våld som kvinnor utsätts för.

Handlingsplanen från kvinnokonferensen i Peking (1995)

I handlingsplanen från Peking finns ett kapitel som särskilt behandlar våld mot kvinnor. Kapitlet tar sin utgångspunkt i samma definition som återges i GR Nr.19 och i deklARATIONEN om avskaffande av våld mot kvinnor. I likhet med dessa ger handlingsplanen rekommendationer till stater att vidta lagstiftningsåtgärder för att stoppa kvinnovåldet och uppmanar dem att bestraffa våldet oavsett om det utövas av regeringen eller av privatpersoner. Dokumentet uppmanar också staterna att verka för att samhället på ett bättre sätt skall ge skydd till kvinnor som står under hot om våld eller är offer för våld, genom att öka kunskaperna om det könsbaserade våldets mekanismer inom bland annat rättsväsende, hälso- och sjukvård och bland dem som arbetar med flykting- och migrationsfrågor. Staterna bör också erbjuda rättshjälp för utsatta kvinnor, gottgöra kvinnliga brottsoffer samt stödja det arbete som bedrivs av kvinnojourer. Män som begår våldshandlingar mot kvinnor skall också erbjudas rehabilitering.

Peking +5 (2000)

Konferensens mål och syfte var att analysera enskilda länders och internationella organisationers insatser för att implementera handlingsplanen från Peking och främja jämställdhet. Amnéus säger att en rad framgångar identifierades under konferensen vad gäller undanröjandet av våld mot kvinnor. Bland positiva insatser som lyftes fram var att det numera är brett accepterat att se kvinnovåld som en MR-fråga, oavsett om det skett inom den offentliga eller privata sfären. Stater begår således brott mot de mänskliga rättigheterna om någon företrädare för staten utövar kvinnovåld eller om staten underlåter att förhindra, utreda och straffa sådana handlingar begångna av privatpersoner. På konferensen framkom också att många regeringar har förbättrat sin lagstiftning och policy, samt infört program för att komma till rätta med det könsbaserade våldet. Olika kommittéer har tillsatts och det har blivit vanligare med rättshjälp, kvinnojourer, hälsocenter och rådgivning för att stödja utsatta kvinnor. Det ökande samarbetet mellan regeringar och NGOs uppmärksammades också som mycket viktigt och fruktbart. Vidare har mer forskning och studier inletts för att utreda de bakomliggande orsakerna till våld mot kvinnor och betydelsen av olika könsroller i sammanhanget. Särskilt har man påbörjat studier om just mäns och pojkars roller och syn på våld.

På minuskontot konstaterades dock att kvinnor fortsätter att utsättas för extremt våld och att det på många håll fortfarande saknas kunskap om de underliggande orsakerna till det omfattande kvinnovåldet. Det finns även brister vad gäller program som riktar sig mot förövarna och som hjälper dem att lösa sina problem på andra sätt än att använda våld. Enligt Amnéus är de straffrättsliga aspekterna inte heller fullt utvecklade i vissa länder och preventiva program för att motverka kvinnovåld har ofta en ensidig karaktär. Vad som skulle behövas är ett ökat samarbete mellan rättssystem, utbildningssystem, hälso- och sjukvårdssystem, samt mellan media och organisationer och företag.

CEDAWs tilläggsprotokoll (1999)

Amnéus berättar att det tilläggsprotokoll till CEDAW som antogs i FN 1999 ger individer och organisationer rätt att inkomma med klagomål till kvinnokommittén när en stat kränkt de mänskliga rättigheterna och den utsatta personen inte fått gehör för sina rättigheter i det nationella rättsystemet. Klagomålen skall innehålla hänvisningar till de relevanta artiklar i Kvinnokonventionen som staten anses ha brutit mot.

Kvinnokommissionen

Amnéus avslutar med att berätta att Kvinnokommissionen under år 2003 skall behandla bland annat elimineringen av våld mot kvinnor och flickor. Hon säger att det skall bli intressant att se hur man beslutar att gå vidare med kampen mot det könsbaserade våldet. Den stora frågan är om man kommer fram till att den befintliga internationella regleringen är tillräcklig eller om det visar sig finnas en ny politisk vilja att förhandla fram starkare dokument som fördömer våldshandlingar mot kvinnor och fastslår dem som allvarliga MR-brott.

Appendix

Declaration on the elimination of violence against women

Article 1

For the purposes of this Declaration, the term "violence against women" means any act of gender-based violence that results in, or is likely to result in, physical, sexual or psychological harm or suffering to women, including threats of such acts, coercion or arbitrary deprivation of liberty, whether occurring in public or in private life.

Article 2

Violence against women shall be understood to encompass, but not be limited to, the following:

- (a) Physical, sexual and psychological violence occurring in the family, including battering, sexual abuse of female children in the household, dowry-related violence, marital rape, female genital mutilation and other traditional practices harmful to women, non-spousal violence and violence related to exploitation;
- (b) Physical, sexual and psychological violence occurring within the general community, including rape, sexual abuse, sexual harassment and intimidation at work, in educational institutions and elsewhere, trafficking in women and forced prostitution;
- (c) Physical, sexual and psychological violence perpetrated or condoned by the State, wherever it occurs.

Så granskar FN olika länders rapporter och skuggrapporter

Göran Melander, professor i folkrätt vid Lunds universitet, föreståndare för Raul Wallenberg-institutet och ledamot av FN:s Kvinnodiskrimineringskommitté

Göran Melander börjar med att berätta att FN:s Kvinnokonvention tillkom 1979 för att skydda kvinnor mot diskriminering. Den innebär att stater granskas och är skyldiga att rapportera om den lagstiftning de fastslagit om kvinnors rättigheter, samt hur de på andra sätt hanterar och respekterar konventionen.

Den kommitté som granskar rapporterna, Traktatkommittén, består av 23 experter som är nominerade av de 170 stater som anslutit sig till konventionen. Av dessa 23 personer är Melander den ende manlige ledamoten.

De rapporter som staterna gjort sig skyldiga att lämna in är periodiska och går igenom kontinuerlig granskning. Den första rapporten ska lämnas in efter fyra månader och skall bestå av svaren på de "guidelines", eller schema av frågor, som landet fått i uppgift att undersöka. Enligt Melander är problemet ofta att viktig information utelämnats och att staterna endast lyfter fram positiva aspekter rörande kvinnofrågor istället för att belysa de problem som finns i landet. Det är inte heller ovanligt att svar på vissa av frågorna förvrängs på olika sätt. Traktatkommittén kan ställa ytterligare frågor vid tiden för den uppföljande utfrågningen, men detta ger som regel fortsatt otillfredsställande svar. Till hjälp står då de skuggrapporter som NGOs sammanställer utan regeringens inblandning. Dessa ger inte sällan helt annan information än den som regeringen förmedlar, och är enligt Melander mycket väsentliga för kommitténs arbete. Ett problem med skuggrapporterna är dock att de ofta inkommer för sent för att kunna användas på bästa sätt.

Den första granskning som en stat står inför när Kvinnokonventionen antagits består av offentliga diskussioner, en typ av 'förhör' om hur landet förhåller sig till kvinnofrågor. I detta fall åker en delegation från den aktuella statens regering till New York och håller ett anförande om läget i landet. Traktatkommitténs experter ställer sedan under en hel dag konkreta frågor angående det material landet presenterat, såsom skuggrapporter, fackliga organisationers uttalanden, MR-organisationers uttalanden, osv. Efter detta sammanträde får regeringen en vecka på sig att förbereda svar på olika frågor som ledamöterna ställt. Dessa svar kontrolleras sedan noggrant av ledamöterna för att garantera att uppriktiga och direkta svar ges. Efter den första granskningen följer kontinuerliga periodiska rapporter där svar måste lämnas in omedelbart utan den tid för förberedelser som ges vid första sammanträdet.

Traktatkommittén går sedan igenom ländernas rapporter och uttalanden i s.k. "concluding observations" (slutsatser), där man tittar på positiva och negativa förhållanden för kvinnor och uttrycker det eventuella missnöje man har över vissa inhemska omständigheter. Därefter ges rekommendationer om lämpliga åtgärder för förbättring. Dessa rekommendationer är inte bindande men har ändå relativt sett en stark effekt på staterna, menar Melander. Vid de periodiska rapporterna granskas hur rekommendationerna har följts vilket sätter press på regeringen eftersom de i allmänhet är känsliga för internationell kritik. På lång sikt hjälper alltså Traktatkommitténs rekommendationer till att förbättra kvinnors situation.

Enligt Melander uppstår regelbundet en hel del problem vid granskningen och inlämnandet av landrapporterna. Det arbete som krävs för att gå igenom Kvinnokonventionen och skriva rapporter är betungande för de 170 stater som antagit konventionen och av dessa har tretio fortfarande inte lämnat in någon första rapport. Ett exempel är Schweiz, vilket Melander tycker är helt oförståeligt. Dessutom är staterna dåliga på att lämna in de periodiska rapporterna, ca 300 rapporter saknas i dagsläget, vilket ställer till problem för Traktatkommittén. För att underlätta för länderna behövs mer hjälp och bistånd, anser Melander.

Kort historik över Kvinnokonventionens tillkomst

1965- Klagorätt för rasdiskriminering.

1979- Kvinnokonventionen etablerad utan klagorätt.

1999- Tilläggsprotokoll till Kvinnokonventionen som ger rätt till individuell klagorätt. Detta gäller dock endast de stater som anslutit sig till tilläggsprotokollet. Sverige har inte anslutit sig till tilläggsprotokollet än, men är på väg att göra det.

Sverige granskades 1991 och 2001. Enligt Melander har Traktatkommittén funnit att idén om den goda jämställdheten i Sverige är en myt eftersom ingen förändring har skett under perioden mellan granskningarna.

Frågor och synpunkter från publiken

- Klagorätten är inte bindande. Befolkningen känner ofta inte till den.
- Är det vanligt att länder lämnar in skuggrapporter?
De flesta länder har aktörer som lämnar in skuggrapporter.
- Borde inte NGOs ta del av regeringens rapport vid utarbetningen?
Det är svårt att ge svar på, i vissa länder kanske det skulle fungera bra, andra inte.
- Reservationer till konventionen är bekymmersamma och kommissionen bryr sig som regel inte om dem.
- Ges bistånd till länder för att skriva rapporterna?
Bidrag ges till fattigare länder så att regeringarna ska kunna sammanställa rapporterna. Man försöker också informera om konventionen på ett bra sätt.
- Regeringar utser experter för att svara på frågor angående deras rapporter.

Att använda CEDAW i utvecklingsarbetet

Ylva Sörman Nath, Jämställdhetsrådgivare, Sida

Ylva Sörman Nath inleder sitt anförande med att presentera Sida och dess samarbetspartners arbete med CEDAW. Det följs av ett konkret exempel på hur konventionen aktivt har använts av en enskild organisation i Bangladesh som tagit emot stöd från Sida.

Centralt i Sidas strategi för att nå målet om jämställdhet mellan kvinnor och män är principen att låta arbetet för jämställdhet genomsyra verksamhetens alla faser och delar, en så kallad "gender mainstreaming". Det innebär att arbetet bedrivs på olika sätt och med varierande redskap inom skilda delar av Sidas verksamhet.

Sörman Nath framhåller att jämställdhet i många fall är ett kontroversiellt område. Åsikterna går ofta isär vilket gör det viktigt att kunna hänvisa till olika internationella avtal och konventioner som ett land skrivit på. Genom att kvinnokonventionen har ett brett stöd från regeringar världen över, ges en ökad tyngd åt jämställdhetsarbetet i alla de sammanhang där man kan tänkas behöva argumentera för vikten av jämställdhet.

Ett av de största problemen med implementeringen av CEDAW är, enligt Sörman Nath, den begränsade vetskapen om dess existens samt hur den kan användas. Sida arbetar bl.a. med att sprida information och kunskaper om konventionen hos en bredare allmänhet liksom hos organisationer som arbetar med jämställdhetsfrågor. Som ett led i detta arbete har juristen Katarina Tomasevski på uppdrag av Sida och UD tagit fram en handbok om CEDAW. Handboken ger en överblick av bakgrunden till konventionen, dess innehåll, jämställdhetssituationen i olika länder, hur rapporteringar har skötts samt de största hindren för efterlevnad av CEDAW. Den första upplagan av handboken kom ut i december 1999 och nu förbereds en reviderad version med uppdaterad information om länderna. Sörman Nath säger sammanfattningsvis att det generellt görs en del arbete för jämställdhetsfrågor med CEDAW som hjälp, men det finns inte någon samlad överblick av hur mycket Sidas samarbetspartner använder konventionen som redskap i jämställdhetsarbetet.

Därefter berättar Sörman Nath om hur organisationen Steps Towards Development i Bangladesh använder Kvinnokonventionen för att driva frågor om jämställdhet mellan kvinnor och män. Steps Towards Development grundades i Bangladesh 1993 och idag publicerar de informations- och kampanjmaterial samt ger ut en tidskrift om jämställdhet till människor som arbetar med utvecklingsfrågor i Bangladesh. Målet är att statliga och enskilda organisationer som bedriver utvecklingsarbete skall integrera insatser för jämställdhet i sitt arbete. De vill även verka för att både kvinnor och män från alla generationer skall delta i samhället på ett mer rättvist och effektivt sätt.

Steps konkreta arbete för att sprida kännedom om CEDAW och väcka opinion för dess innehåll utgår dels från gräsrotsnivå och dels från nationell nivå. På gräsrotsnivå, ute i byarna, använder de CEDAW i utbildningsinsatser och i arbetet för att medvetandegöra en bredare allmänhet inom frågor som rör jämställdhet. Eftersom det råder en låg utbildningsnivå i Bangladesh, har Steps tagit fram material med planscher och informationskort skrivna på enkel Bangla och Bengali. Visuella framställningar används också för att förklara nyckelbegreppen i CEDAW. Informationsspridning sker dels genom lokala utbildningsgrupper och dels genom så kallade "social entrepreneurs", nyckelfigurer i det lokala samhället. Det kan till exempel vara advokater, lärare, kulturpersonligheter och personer från det lokala näringslivet. Andra organisationer är också medlemmar i nätverket, för närvarande är det 216 lokala NGOs.

Steps talar om tre olika sammanhang där CEDAW kommit in som ett viktigt redskap på nationell nivå. För det första handlar det om insatser som görs i syfte att skapa en nationell koalition av förespråkare för jämställdhet mellan kvinnor och män. Det andra sammanhanget är opinionsbildning och information i publikationer. Steps

har bl.a. publicerat en bok, "CEDAW och Bangladesh", som analyserar framsteg med implementeringen av konventionen, områden där det behövs ytterligare åtgärder samt olika argument som kan tillämpas mot de kvarvarande reservationerna mot konventionen. På nationell nivå arbetar Steps också sedan år 2001 med att ta fram en utbildningshandbok åt Ministeriet för kvinno- och barnfrågor. Handboken ska användas i en utbildning kring CEDAW och de utmaningar som en fullständig implementering medför för de anställda på ministeriet.

På gräsrotsnivå kan man som resultat av Steps arbete se en förändring både i fråga om inställningen till hälsovård och till kvinnligt deltagande. Den ökade medvetenheten om CEDAW och de hälsorättigheter som finns beskrivna i konventionen har resulterat i att god hälsovård börjat betraktas som något invånarna i lokalsamhället har rätt att kräva. CEDAWs fokus på vikten av kvinnligt deltagande har vidare resulterat i ett uppmärksammande om behovet av ökat kvinnligt deltagande inom de statliga och enskilda organisationer som arbetar med utvecklingsfrågor. I lokalsamhällen har kvinnligt ledarskap allt mer börjat accepteras, vilket har gjort att många kvinnogrupper mer aktivt gjort sina röster hörda lokalt för att åberopa sina konstitutionella rättigheter. På nationell nivå har framför allt skuggrapportsmekanismer samt en workshop om CEDAW betytt mycket för att skapa större sammanhållning bland de organisationer som deltar i jämställdhetsarbetet mellan män och kvinnor. En ökad sammanhållning bland organisationerna kan förhoppningsvis få effekter även på regeringens inställning.

Sörman Nath säger att Steps ser en enda nackdel med CEDAW, nämligen dess svårtillgängliga språk, vilket resulterar i problem med att föra ut informationen till människor med låg läs- och skrivkunnighet. En stor fördel med CEDAW är å andra sidan att konventionen utgör det mest bindande uttalande som Bangladeshs regering skrivit under vad gäller främjandet av kvinnors rättigheter. CEDAW är juridiskt bindande och konventionen är också det första FN-avtal som kräver att det tillsätts en internationell kommitté för uppföljning med regelbunden återrapportering. Skuggrapportsfunktionen och möjligheten för enskilda medborgare att överklaga mot staten genom tilläggsprotokollet ser Steps som en annan klar tillgång.

Ett av de största hindren för att utnyttja CEDAW i jämställdhetsarbetet i Bangladesh är, enligt Sörman Nath, den komplicerade juridiska situationen med flera olika rättsinstanser, där det inte finns någon given rangordning mellan de olika rättssystemen. I fråga om äktenskap, skilsmässa och arvsrätt gäller en privaträttslig lagstiftning som grundas på religiösa påbud inom olika religioner. Dessa lagar är inte formaliserade, men dominerar ändå ofta över konstitutionella rättigheter och överenskommelser genom FN. Denna privaträttsliga lagstiftning är ofta till kvinnors nackdel, särskilt för muslimska kvinnor där lagstiftningen grundas på Sharia. Sörman Nath påpekar här att den nuvarande globala situationen med ökad spänning mellan islam och västvärlden utnyttjas av religiösa fundamentalister för att stärka ställningen för det religiöst färgade rättssystemet.

Politiskt finns flera faktorer som gör att det är svårt att få CEDAW implementerad i högre utsträckning. Genderfrågor har i allmänhet en låg prioritet hos det politiska etablissemanget i landet. Från Steps sida har man identifierat bristen på transparens och effektivitet i den bangladeshiska regeringsapparaten som en grundläggande barriär för att nå full implementering av konventionen. Bland politiker och statstjänstemän råder bristande kunskap om CEDAW, till och med bland de tjänstemän på distriktsnivå som har formellt ansvar för att konventionen förs ut. Men även när kunskapen finns, saknas ofta den politiska viljan att ta initiativ som skulle bidra till att göra CEDAW mer känd och förbättra dess efterlevnad. Det är inte heller säkert att alla som har kunskap om CEDAW känner till dess tillägg som öppnar upp för ett folkligt deltagande. Steps skulle gärna se att en utbildning om CEDAW blir en del av läroplanen på högstadies- och gymnasienivå, samt kanske framför allt i universitetsutbildningar inom samhällsvetenskap och juridik.

Sörman Nath berättar att Bangladesh är ett av de länder i världen som har flest antal enskilda och ideella organisationer. Detta kan tolkas som en tillgång men innebär också problem när många organisationer inte delar med sig av information eller erfarenheter. Samordningen för att förbättra effektiviteten samt få till stånd påtryckningar gentemot regeringen och andra aktörer kräver mer tid och kraft när organisationerna är många.

Sörman Nath menar att ett stort problem som Bangladesh delar med flera andra länder, är att det finns lagar och regler som inte efterföljs. Dessutom finns, liksom i många länder ett underförstått antagande om att män är mer värda än kvinnor. Steps slutsats är att användandet av CEDAW som redskap i jämställdhetsarbetet alltid måste kompletteras med omfattande program för att öka medvetenheten bland människor om vikten av dessa frågor. Sörman Nath avslutar sitt anförande med att påpeka att nödvändigheten av en förändring av de sociala och kulturella vanor som resulterar i diskriminering av kvinnor inte bör underskattas.

Gerd Johnsson, Utrikesdepartementet

Gerd Johnsson inleder med att påpeka att konferenser om kvinnors rätt inte skulle behövas om FN:s Kvinnokonvention CEDAW följdes, eftersom konventionen garanterar kvinnors rättigheter. Hon framhåller att CEDAW utgör ett fullständigt unikt dokument som redskap i jämställdhetsarbetet. Konventionen utgör ett mycket bredare underlag än den svenska jämställdhetslagen, och med hjälp av den kan former för ett jämställt samhälle skapas såväl i biståndsarbetet som i Sverige. Emellertid är CEDAW ett underutnyttjat instrument och trots hög läskunnighet i Sverige är konventionen tämligen okänd även här. I länder med lägre levnadsstandard är hela jämställdhetsämnet ännu mer okänt.

Enligt Johnsson är en fördel med texten i CEDAW är att den utgör den högsta möjliga graden av juridisk bindning. Den enda nackdelen med konventionen är att våld mot kvinnor inte tas upp tillräckligt utförligt, även om tillägg finns.

Johnsson konstaterar att det endast sitter cirka 3-4 män bland åhörarna och påpekar vikten av att män deltar i

arbetet för jämställdhet mellan könen. Inget samarbete kan skapas om det inte finns god kommunikation, menar hon. Johnsson är också bekymrad över att biståndspengar till största delen tillkommer män, trots att det framför allt är kvinnorna som avhjälpel bristerna i samhället. Hon anser att Sidas anslagsfördelning ofta har utgått från männens situation, och alltför ofta har också pengarna gått till krig och annat elände.

Johnsson säger att man i biståndsarbetet måste utgå från konkreta mål och det som slogs fast under Johannesburgkonferensen om hållbar utveckling. Genom partnerskapsinitiativ kan olika aktörer driva fram samarbete för att implementera Agenda 21. För att snabba på implementeringen av ett partnerskapsinitiativ kan media och andra informationskanaler användas för ge människor kunskap om vilka rättigheter de har. Utbildning är en mycket viktig del i jämställdhetsarbetet, och ett konkret mål är till exempel att alla flickor och pojkar skall ges utbildning år 2015. Kvinnor behöver också, särskilt i Afrika, hjälp med att skapa nätverk.

Katarina Lindahl, Generalsekreterare RFSU

Katarina Lindahl anser att CEDAW utgör ett otroligt viktigt dokument eftersom det är en konvention med grundläggande rättigheter om människors rätt till sin egen sexualitet samt rätt till reproduktiv hälsa. En avgörande fråga är just rättigheten att bestämma vem man vill inleda en sexuell relation eller skaffa barn med.

Under 1990-talet har en rad beslut fattats för att trygga kvinnors rätt till säkra aborter och tillgång till preventivmedel. Frågor om HIV/AIDS har också kunnat diskuteras allt mer öppet, vilket resulterat i försök till insatser för förbättring av problemet i flera länder. Starka rörelser har satt hård press på sina regeringar och möjliggjort FN:s författande av CEDAW. Befolkningskonferensen i Kairo år 1994 innebar ett stort genombrott för kvinnors rätt att bestämma över sina egna liv. Ett perspektiv som innebar att befolkningen skulle styras uppifrån lämnades till förmån för en syn som utgår från individen, inte minst vad gäller ett kvinnligt perspektiv.

Lindahl anser emellertid att det finns fyra frågor som fortfarande är mycket kontroversiella. Den första frågan gäller rätten till säker abort och den andra gäller rätten till sexualundervisning. Unga människor behöver undervisning för att få kunskap om sin rätt att fatta egna beslut om sin sexualitet. Den tredje frågan gäller rättigheter för trans-, bi- och homosexuella, och den slutliga frågan gäller rätten om tillgång till preventivmedel.

Konservativa politiker och fundamentalistiska religiösa ledare har de senaste åren försökt riva upp de beslut som har fattats för att möjliggöra kvinnors rätt att bestämma över sina egna liv. Lindahl berättar till exempel att sedan George W Bush tillträdde som president har den amerikanska regeringens inställning tagit en annan vändning. Från att ha deltagit i en mer öppen diskussion, har den nuvarande regeringen försökt underminera och urholka allt det man kommit fram till under 1990-talets konferenser. USA vill till exempel inte acceptera någon skrivning som skulle kunna stödja utförandet av aborter. Enligt Lindahl innebär denna underminering ett hot mot unga människors liv och mot kvinnors reproduktiva rättigheter i fattiga länder.

Bland dem som försvarar vad som bestämdes i Kairo finns bl.a. Kina, Indien och Malaysia. Lindahl säger dock att det finns risker för att Bush och andra konservativa politiker samt fundamentalistiska religiösa ledare kommer att lyckas. De kommer närvara på varje regional konferens som behandlar dessa frågor.

Lindahl anser inte att det är konstruktivt att anordna ännu fler befolkningskonferenser för att diskutera det som redan har bestämt. Istället är det hög tid att börja implementera de beslut som redan är fattade. Hon tillägger att den stundande FN-konferensen i Bangkok bör ägnas åt att följa upp genomförandet av besluten från Kairo. Lindahl avslutar med att säga att frivillighetsorganisationer har en viktig roll i att skapa uppmärksamhet kring dessa frågor samt försöka påverka sina regeringar och biståndsministrar. Politiker måste i sin tur vara tydliga.

Efter Katarina Lindahls anförande påpekar Gerd Johnsson att det som nyss tagits upp kan ses som exempel på problemområden där konventioner och regelverk inte är så starka. Genom det föräldrade tänkande som tar sin utgångspunkt i familjen, förutsätter man att människor inte har något sexuellt liv utanför familjen.

Synpunkter från publiken

Bland de punkter som kommer upp i den avslutande diskussionen är vikten av utbildning och information. En annan central fråga är våld mot kvinnor hemmet. En person påpekar att frihet och jämlikhet i hemmet är grundläggande förutsättningar för frihet och jämställdhet i samhället.

En representant från organisationen Kvinna till Kvinna säger att det finns många olika sätt att praktiskt få in fler kvinnor i politiken. Hon menar vidare att äganderätsfrågorna bör få ett större utrymme. Män står vanligtvis för ägandet i familjen, samtidigt som kvinnor ofta är huvudförsörjare.

En representant från Forum Syd anser att man måste få med männen i diskussionen om jämställdhet, inte minst i de fall där kvinnor anses ha ett lägre värde och inte ges uppmärksamhet.

Gerd Johnsson nämner att ett tillvägagångssätt för enskilda organisationer kan vara att inleda samarbete med jurister och skapa prejudicerande rättsfall. Hon tillägger att människor måste se problemen ur ett genderperspektiv och inse att kvinnor världen över ofta är familjens huvudförsörjare. Internationellt samarbete med kampanjer och seminarier är nödvändigt. En annan person i publiken påpekar att det arrangeras jämställdhetsskurser med fokus på CEDAW av organisationer lite varstans i landet.

Trafficking av kvinnor och flickor - Internationell utblick och lokala erfarenheter

11 december 2002, Länsstyrelsens Hörsal, Göteborg

Moderator: Nina Strandberg

Internationell utblick och erfarenheterna av att föra upp frågan på den internationella agendan

Anita Gradin, f.d. EU kommissionär och Kvinnoforums styrelse

Sedan järnridåns fall har scenen förändrats och det kommer fler och fler flickor från öst, vilket har gjort att problemet blivit mer angeläget. IOM har kunskaper om migration och kunde göra kartläggningar, vilka visade att 500 000 kvinnor från öst transporteras till EU-länder. Hur skulle man ta tag i detta?

Juridiskt tog man tag i frågan först genom polissamarbete och genom att Europol skapades. Det startades även två former av förebyggande arbete. Tjänstemän, poliser, domare, åklagare och socialarbetare behövde bli mer medvetna, och det fanns behov av att arbeta mer gränsöverskridande. Detta resulterade i STOP där bland annat kvinnliga poliser byggde upp ett nätverk för hur man kunde tackla problemet. Dessutom visste man att flickorna ogärna vände sig till myndigheter, bland annat för att de var illegala invandrare, och byggdes DAPHNE upp. Idag fortsätter programmen DAPHNE 2 och STOP som är mycket betydelsefulla. Man försöker bland annat varna flickor för falska jobberbjudanden och infoverksamheten har idag utvidgats till samarbete med USA och olika FN-organ.

Man behövde också organisera sig mot den etablerade kvinnohandeln som är ett väl uppbyggt nätverk med till exempel små fabriker för att tillverka falska resehandlingar, pass och inresetillstånd. Denna handel pågår runt hela världen, inte bara mellan Öst- och Västeuropa. Inför arbetet med konventionen skrevs ett protokoll om handel med kvinnor och barn i sexuellt utnyttjandesyfte.

För att en konvention skall träda i kraft måste 40 länder ratificera den. Hittills är det bara 20 länder som har gjort det varav Spanien är det enda EU-landet. Sverige har kommit en bit när det gäller det repressiva arbetet och sedan första juni är det förbjudet att transportera människor för sexuellt utnyttjande, med ett maxstraff på 10 år.

Europol ger varje år ut en berättelse om vad som händer på det här området och Rikskriminalen gör det samma i Sverige på uppdrag av kvinnofridspropositionen. Mycket återstår för att vi ska kunna ha en ordentlig överblick men vi har kommit en bit på väg. Kunskap borde kompletteras med forskning för vi är dåliga på området hur vi ska motarbeta att flickor och kvinnor hamnar i denna situation.

Att förvandlas från kommandoekonomi till marknadsekonomi är svårt. Den sociala dimensionen har inte funnits i den ekonomiska omvandlingen i öst och det är vanligt med till exempel gatubarn och äldre kvinnor som tigger är vanligt. Anledningen till att man blir offer är att man lever under sådana förhållanden att man hoppas på till exempel jobberbjudanden i andra länder.

Fattigdomsbekämpning är ett övergripande mål i biståndssammanhang och därför tog Sverige under sitt ordförandeskap i EU initiativ till att sätta detta liksom kvinnohandeln på den internationella agendan. När biståndssamarbete skall diskuteras kommer trafficking in som en del av detta.

Hur skall vi hantera och ge stöd till de flickor som lyckas rymma? Det råder dålig samordning över landet och både poliser och socialarbetare måste utbildas. Gradin anser att man ska ge tillfälligt tillstånd för flickorna att stanna, inte automatisk ge dem permanent uppehållstillstånd eftersom en del faktiskt vill hem. Många som vill åka tillbaka till sina hemländer har dock ingen familj att komma hem till så det är viktigt med återvändarprogram. La Strada har börjat med detta och bedriver bland annat skyddat boende för att ingen skall kunna komma åt kvinnorna.

Brysseldeklarationen innefattar även efterfrågesidan. Vad gör vi med köparna? Hur kommer det sig att så många män tycks behöva åka till Riga och köpa sexuella tjänster? Gradin anser att det är förvånande att vi pratar om sex som en tjänst eller kvinnor som en produkt. Det handlar om människosyn.

Gradin avslutar med att jämföra med diskussionen om våld mot kvinnor, där det var först när man fick ombord männen som det gick att arbeta och prata om relationen mellan män och kvinnor. Mansgrupper talade om mansrollen, papparollen och sin roll i relationen.

Krig och trafficking - finns där ett samband? Erfarenheter från kriget på Balkan

Åsa Carlman, Kvinna till Kvinna

Kvinna till Kvinna stödjer och arbetar med kvinnoorganisationer i krigs- och konflikthärjade länder.

I en konflikt blir samhället oerhört försvagat, respekten för mänskliga rättigheter faller samman, polisen har ingen auktoritet och rättssamhället, familjen och moralen försvagas. Kvinnoorganisationer på Balkan som Kvinna till Kvinna har kontakt med säger att det fanns prostitution innan konflikten men i mindre skala och den var inte

alls accepterad. När Kvinna till Kvinna började arbeta i Kosovo talade man om att det fanns en bordell. Hösten 1998 öppnades fyra till i rask takt i och med att fredsbevarande styrkor och biståndsarbetare kom till området. I dag finns det cirka 85 bordeller i Kosovo eftersom efterfrågan är stor. Sprit, barer och kvinnor finns på plats i och med den organiserade brottsligheten. Under konflikten höll de kriminella på med smuggling men nu handlar de med kvinnor och barn och tjänar enorma pengar.

Människohandeln på Balkan har lett till att synen på kvinnor förändrats. Objektiviseringen av kvinnor har ökat, deras ställning försvagats, traditionella värderingar har fått starkare genomslag och kvinnors mänskliga rättigheter har kränkts just när samhället skall byggas upp igen.

Den organiserade brottsligheten står för kvinnohandeln och fanns innan på Balkan men har nu fullständigt exploderat. Ett svagt rättsamhälle gör det svårt att föra en kamp mot kvinnohandeln och den lokala polisen är ofta korrumpierad och dessutom kunder på bordellerna. Den största kundkategorin på bordellerna är lokala män men de största inkomsterna kommer från internationella organisationer och biståndsarbetare. Hjälparbetare besöker bordellerna och pratar sedan med lokalbefolkningen om mänskliga rättigheter, vilket leder till att det blir svårt för lokalbefolkningen att lita på dem. Vi i det internationella samfundet som är där för att bygga upp samhället bidrar alltså just till motsatsen. Vi kränker de enskilda kvinnornas rättigheter men också möjligheterna för det krigsdrabbade landet att utveckla mänskliga rättigheter.

De som verkligen kan åstadkomma en förändring är lokala organisationer och Kvinna till Kvinna stödjer många sådana, framförallt genom att sprida information och ge utbildning till kvinnor så att de får en inkomst i det egna landet. Att samla information om människohandel är svårare eftersom det är en organiserad brottslighet och LARA har blivit utsatt för hot efter att ha gjort detta. Organisationerna ska inte utföra detta arbete eftersom det är för farligt utan det ska istället IOM och polisen göra.

Organisationer, företag och internationella organ måste ta sitt ansvar bland annat genom att ta fram en uppförandekod. Denna uppförandekod talar om att man inte går på bordell och vad som händer om man bryter mot koden. Utbildning skall vara kopplad till denna kod bland annat för att kunna stå emot grupptricket utomlands men också för att informera andra. Man måste få information om hur kvinnor har det i det land man ska till samt vad kvinnohandeln är och hur det går till. Kvinna till Kvinna har deltagit i utbildning av svenska militärer innan de åker till Kosovo.

Könshandeln i Göteborg

Prostitutionsgruppen och KAST projektet

John Rydstedt, KAST

Vi är en resursnämndsverksamhet och jobbar över hela Göteborg. Vi ger socialt stöd och hjälp till personer i könshandeln och deras anhöriga. Vi informerar och har uppsökande verksamhet.

Jonas Flink, Prostitutionsgruppen

Prostitutionsgruppen har funnits sedan 1981 och sysslar med uppsökande verksamhet, mest i den öppna gatuprostitutionen. Vi erbjuder fysiskt skydd och samtal med kvinnor. Vi bygger upp ett långsiktigt förtroende, ibland kan ta flera år, för att kvinnorna ska våga komma till vårt kontor.

På senare år har vi även bedrivit uppsökande verksamhet på Internet. Vi tittar på kontaktannonser och skickar visitkort. Av 730 utskick har vi fått 13 aktiva svar där kvinnor svarar och behöver hjälp. Det låter som ett magert resultat, men när man jämför med personliga kontakter på gatan är det inte så dåligt.

KAST använder andra metoder än Prostitutionsgruppen vad gäller uppsökande, bland annat genom annonsering i dagspressen, massmedia och genom män som de har kontakt med.

Maia Gustafsson, KAST

Behandlingen kan se lite olika ut med ren rådgivning och stöd per telefon eller personliga besök. Ofta har man långa samtalskontakter, antingen individuellt eller med sin partner. Man kan komma som köpare eller säljare.

Vi kallar detta ett beteende av tvångsmässig karaktär. Vi startar med fokus på individens identitet. Ofta är det personer som funkar bra i sina andra sammanhang, men hur ser identiteten ut i relation till handlingarna de utför? Ingen vill gärna identifiera sig som torsk eller prostituerad så det finns många försvar att arbeta sig igenom; försvar som ofta inte är hållbara. Det gäller att skapa sig en ny identitet. Vi går in på problemen här och nu. Vi kartlägger situationen, vad de gjort utan förskönande omskrivningar. De upprättar förändringsmål och går sedan tillbaka till orsaker, bland annat historiska, till varför de gör som de gör. Till 95% handlar det om förlusten av en nära relation.

Identitet, rädsla, skam, skuld, förlust och vinster (vad kan jag vinna på ett nytt beteende) är centrala begrepp. Vi använder oss av olika hjälpmedel och inte bara en enkel modell. Vi skraddarsyr för varje individ eller par med till exempel olika tidsintervaller som fungerar bäst för den eller dem som kommer. Det handlar mycket om beteendeterapi. Vi i KAST är flexibla, tillmötesgående, ickefördömande och icke-moraliserande. Köparsidan är oftast "the bad guy" men här finns ofta en kränkning i botten och den kränkningen vill vi inte öka på.

Elisabeth Pettersson, Prostitutionsgruppen

Vi arbetar med information och attitydförändring. Det handlar om ett strukturellt arbete i samhället, och det

ligger också ett förebyggande arbete i detta att vi informerar om hur handeln går till. Vi kallar det för köns-handel istället för prostitution för att synliggöra att det är två parter som är involverade. Var åttonde svensk man har erfarenheter av könshandeln. Det finns 2700 kvinnor i gatuprostitutionen i Göteborg. Vi vill lyfta fram ojämsstäldhet och den människosyn som ligger till grund för detta, som bygger på att vi ser 'dem' som annor-lunda. Samtidigt som vi vill avdramatisera prostitutionen vill vi problematisera situationen för kvinnorna och de anhöriga.

De viktigaste målgrupperna är de som möter kvinnorna, och vi informerar sjukvårdspersonal, behandlings-personal, poliser och socialarbetare bland annat via studiebesök, föreläsningar och utbildningar. I vårt uppdrag ligger att lyfta fram frågan och studera dess omfattning osv. Vi deltar bland annat i politikermöten och media lämnar ofta kontaktnummer till oss.

Vi avslutar med att visa en film från Polen. 1998-99 uppmärksammade vi ett stort antal kvinnor från Polen och kontaktade polisen eftersom det i första hand är en polisfråga, men kvinnorna utvisades ju. Vi bestämde oss för att åka till Polen för att bygga upp ett kontaktnät och träffade bland annat La Strada som bedriver ett bra preventivt arbete. Den här filmen visar på ett bra sätt vad som kan hända om man blir erbjuden ett jobb utom-lands och vad man bör tänka på när man skall arbeta i ett annat land. Filmen visas på grundskolenivå i Wars-zawa, där 10 000 unga kvinnor drabbas varje dag.

Hur arbetar polisen? Erfarenheter från Länskriminalpolisen i Göteborg

Thomas Ekman, Länskriminalpolisen, Göteborg

Vårt uppdrag är hela prostitutionsbiten, människohandel och trafficking. När jag började kände jag att det inte fanns mycket kunskap om det här området - många frågar t.ex. om vi är trafikpoliser. Då är det viktigt att man går ut och informerar, och det är också bra med sådana här seminarier. Vår uppgift är att hitta trafikörerna, hjälpa flickorna och barnen och sprida kunskap om det här så att vi får hjälp med att hitta tjejerna. Det är viktigt att människor vet att det förekommer här också och inte bara på till exempel Balkan.

Sedan juni har vi en ny lag där hela kedjan är kriminaliserad, både de som transporterar, hallickar och de som underlåter att informera. Lagen är kraftfull, men än så länge har vi inte haft något fall i Sverige.

I somras kom en 17-årig rysk tjej in på en polisstation i västra Sverige. Vi höll förhör med henne där hon berättade att hon var uppväxt utanför Moskva med sin alkoholiserade styvfar. Han hade utnyttjat henne sexuellt så länge hon kunde minnas och har även sålt henne till andra. Hon såldes till två ryssar som transporterade runt henne i Europa och tvingade henne till prostitution. Med i bilen fanns även en 16-årig tjej och de båda lästes in i en lägenhet där de våldtogs varje dag. En dag lämnade ryssarna och 16-åringen lägenheten utan att låsa dörren och 17-åringen rymde. Hon liftade och blev upplockad men visste inte vilket land hon befann sig i. Hon var rädd för polisen efter att hon rymt en gång i Moskva och polisen där fört tillbaka henne till den lägenhet hon hölls tillfångatagen i. Till slut gick hon dock till polisen i Sverige. Polisen har inte hittat lägenheten där 16-åringen finns kvar, om hon lever.

Vi måste ut och leta men vi behöver er hjälp och allas hjälp. Vi måste hitta tecken på sådan här verksamhet. Jag har varit på narkotikapolisen tidigare och profilerat, nu behöver vi profilera så att grannar, tullen och Migrations-verket kan identifiera tjejerna. När vi hittar dem måste vi kunna erbjuda ett bra program för att de skall börja prata så att vi kan sätta dit trafikörerna. En del slår ifrån sig och vill inte prata och en del kvinnojourer tar inte emot tjejerna eftersom det är emot deras regler.

Trafikörerna trycker ner tjejerna, våldtar och misshandlar dem. De utnyttjas maximalt under några veckor eller månader för att sedan flyttas. Det är viktigt att tjejerna inte stannar för länge på ett och samma ställe för då kan de etablera kontakt med köparna, som kan få känslor för dem och vilja hjälpa dem, eller så kan tjejerna börja känna igen omgivningen.

En del tjejer som kommer hit är prostituerade i sina hemländer och har träffat en hallick som sagt att de tjänar bättre i utlandet. De får höra att de får behålla 80% av pengarna de tjänar i utlandet men får i själva verket kanske 10%. Detta betyder att flickorna blir vilseledda vilket också bör gå under den här lagstiftningen.

Vad har vi för attityder till detta och vad finns det för attityder i andra kulturer? I en del kulturer kanske flickor blir kvinnor tidigare och kan utnyttjas tidigare, och i vissa kulturer får man köpa sex. Det är vanligt att affärsmän firar avtal med sprit och kvinnor både utomlands och i Sverige. Vi har två poliser som arbetar med invandrar-föreningar och vi kollar även upp chatgrupper o.s.v. eftersom Internet utgör en stor bit av sexhandeln.

Trafficking omsätter lika mycket pengar som narkotika internationellt. Sverige är inte ett bra land för trafikörer på grund av att sexköpslagen gör det svårt att marknadsföra 'varan'. Många åker hellre till ett annat land där man tjänar mer pengar, men har man etablerade kontakter i till exempel Göteborg så kan man ju starta en business här.

Polisen måste få tips och information för att göra ett bra jobb. Tjejerna flyttas ofta och när det händer något måste vi agera snabbt. Prostitution som sker i lägenheter är svår för polisen. Vi måste ha en stark misstanke för att vi skall få tillstånd till husrannsakan eller avlyssning. Vi har ett stort nätverk och jobbar ihop med bland annat spaningsenheter, gränspolis, Europol, Interpol och andra aktörer.

Isabella Nilsson tar hand om alla tips som kommer in och jag jobbar mest dagtid men är även ute och spanar nattetid. Vi är också på Rosenlundsgatan då och då och spanar på den öppna prostitutionen. Majoriteten av de köpare vi träffat på Rosenlundsgatan är svenska män med familj, som har chefspositioner och kommer dit i tjänstebil.

ARRANGÖRER

Föreningen för Utvecklingsfrågor

08-643 42 75

fuf@algonet.se

www.algonet.se/~fuf

Rädda Barnen

08-698 90 00

www.rb.se

Kvinnoforum

08-56 22 88 00

www.kvinnoforum.se

Svenska Unifem-kommittén

08-34 61 04

svenska.unifem@telia.com

www.svenskaunifem.a.se

RFSU

08-692 07 93

www.rfsu.se

Frivilligorganisationernas Fond för Mänskliga rättigheter

08-54 54 99 70

info@humanrights.se

www.humanrights.se

Forum Syd

08-506 370 00

www.forumsyd.se

